

Barn och rasism

Utvärdering av regeringens satsning på insatser mot rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi riktad till barn upp till 12 år

Jenny Malmsten
Internationell migration och etniska relationer,
Malmö högskola

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattning	3	Redovisningar	24
Inledning	5	Verksamhetens resultat, erfarenheter och spridning	25
Barn och rasism	5	Projektens resultat och långsiktiga effekter	26
Utgångspunkter	5	Samarbeten	27
Samhälleliga förutsättningar	5	Fortlevnad	28
Projektet	6	Erfarenheter och framgångsfaktorer	29
Projektens aktiviteter	7	Erfarenhetsspridning	30
Disposition och läshandledning	8	Projektledarträffar, centrala aktiviteter och utbildningar	31
Utvärderingens arbetsmetoder och material	9	Projektledardagar	31
Utvärderingen	9	Kunskapsbehov	32
Skriftliga källor	9	Stödåtgärder	33
Enkäter	9	Slutdiskussion	35
Intervjuer	10	Utgångspunkterna inom Barn och rasism	35
Övriga metodologiska reflektioner	11	Problemområdenas genomslag	35
Rasism och därtill relaterad problematik	12	Det dolda kunskapsbehovet	36
Om rasism och "ras"	12	Spår och inverkan	37
Om främlingsfientlighet	13	Interna erfarenheter	37
Om diskriminering	14	Indikationer	38
Om homofobi	14	Bibliografi	40
Barns förhållande till rasism	15	Bilaga 1	41
Om hur barn ser på etniska skillnader	15	Bilaga 2	42
Om att påverka barn	16	Bilaga 3	47
Om rasism i skolan	16	Bilaga 4	49
Erfarenheter från projektet	18		
Projektens inriktning och utgångspunkter	18		
Rasism, främlingsfientlighet, diskriminering eller homofobi?	18		
Målgruppen	19		
Övriga utgångspunkter	20		
Projektverksamhet, planering och utvärdering	20		
Projektplanering	20		
Hinder och möjligheter	21		
Fördjupningsexempel: Hinder och möjligheter	22		
Projektverksamhetens utsträckning och projektens framtidsplaner	23		

SAMMANFATTNING

År 2000 beslutade regeringen att genom en treårig satsning stötta utvecklingsarbete mot rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi. Detta finansierades av Allmänna arvsfonden och målgruppen var barn upp till 12 år samt även personer med funktionshinder. Den del av satsningen som riktas gentemot målgruppen, barn upp till 12 år, kallas *Barn och rasism* och det är denna som utvärderas i föreliggande text. Sammanlagt delades 30 miljoner kronor ut varav 10 miljoner gick till Barn och rasism där 16 projekt medverkade. Underlaget i utvärderingen bygger bl.a. på en enkätundersökning och intervjuer. 13 projekt svarade på enkäten, därefter har representanter från fem projekt deltagit i uppföljande intervjuer. Utöver det har skriftliga källor granskats så som ansökningshandlingar, redovisningar och övrigt projektmaterial. Utvärderingen genomfördes efter det att merparten av projekten hade avslutat sina projektverksamheter.

Det mest framträdande resultatet i utvärderingen är att två tredjedelar av projekten anger att de har verkat *för* integration. Detta trots att satsningens utgångspunkter egentligen var utvecklingsarbete *mot* rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi. Resultatet är intressant eftersom det visar på de svårigheter antirasistiska aktörer har vad gäller att förhålla sig till ovan nämnda problemområden. Detta är en generell svårighet som tar sig uttryck i att antirasistiska aktörer t.ex. har *svårt att definiera vad rasism egentligen är*. En anledning till detta är att begreppet rasism är intimt kopplat till termen "ras" som idag är omstritt och problematiskt att använda. Inom ramen för satsningen har problemområdena inte definierats, utan projekten har varit fria att förhålla sig till dem som de vill. Att så många av projekten i Barn och rasism väljer att definiera det arbete de utför som *integrationsfrämjande* visar att ett arbete *mot* rasism och därtill relaterad problematik *med fördel kan kombineras med en positiv vision*. Att tydligare definiera de problemområden satsningen är mot och samtidigt klargöra vilken den positiva visionen är skulle ge projekten tydligare utgångspunkter och ett helhetsperspektiv i satsningen, så att projekten arbetar mot ett gemensamt mål. I denna satsning går syftet delvis förlorat eftersom projekten själva huvudsakligen beskriver sina verksamheter utifrån en annan terminologi (integration) än satsningens egentliga utgångspunkter (rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi).

Att det är komplicerat för antirasistiska aktörer att förhålla sig till dessa problemområden visar också det kunskapsbehov projekten ger uttryck för att de har behov av. Fastän projekten på en fråga genomgående svarar att *de hade den kunskap som krävdes om problemområdena* för att driva verksamheten svarade samtidigt hälften av projekten att de *hade behov av mer kunskap*. I utvärderingen talas det därför om ett *dolt kunskapsbehov* utifrån att projekten ger mixade signaler om sina kunskaper och behov av ytterligare sådana. Detta kan också kopplas till att rasism och därtill relaterad problematik är komplex, och att projekten upplever en osäkerhet är därför inte överraskande. I denna satsning låg fokus dessutom på *barn* och rasism. Ett projekt diskuterar denna utgångspunkt och menar att barn kanske ser på rasism annorlunda än vad vuxna gör. Därför menar projektet att det vore bra att ha mer kunskap om barns förhållande till rasism. Forskning visar t.ex. att barn redan i 3-4 års åldern lär sig förstå etniska skillnader, och denna form av insikt i hur barn ser på problematiken hade varit relevant för flertalet projekt. Det kan också vara relevant utifrån valet av målgrupp då forskning visar att barn är som mest påverkbara i åldern 8-12 år. Givetvis innebär detta inte att barn i andra åldrar inte ska uppmärksammas i antirasistiskt arbete men det kan ändå vara betydelsefullt för projekten att ha kunskap om förutsättningarna för påverkansarbete gentemot barn inom ramen för en satsning av detta slag.

Ytterligare ett framträdande resultat handlar om projektens erfarenheter av att driva projekt inom ramen för Barn och rasism. Ett rimligt antagande är att projekten då de beskriver dessa fokuserar på t.ex. resultat utifrån arbetet gentemot barn eller de eventuella svårigheter de haft med att förhålla sig till problemområdena. Så har dock inte varit fallet. Istället är det *påfallande ofta interna erfarenheter* som projekten lyfter fram både i enkätsvar och i intervjuer. Exempel på detta är att arbetsmetoder som använts i projektet lever kvar i den befintliga organisationen och att aktörerna har lärt sig mycket om planering och organisering av att driva projekt inom ramen för Barn och rasism. Som exempel på erfarenhetsspridning nämner flera aktörer aspekter som har att göra med den interna processen, t.ex. att de inför nästa projektverksamhet tar med sig lärdomar från Barn och rasism. Det finns exempel på det motsatta, men *de interna erfarenheterna är av stor vikt* för projektaktörerna. Detta visar att medel som fördelas via Allmänna arvsfonden har betydelse både utifrån de verksamheter som bedrivs gentemot målgruppen barn men också

utifrån de *erfarenheter av att planera och genomföra ett projekt* som aktörerna får med sig inför framtida aktiviteter. Detta är viktigt eftersom det stärker aktörernas antirasistiska engagemang och förmågan att driva projektverksamheter ökar. Allmänna arvsfondens medel kommer på så sätt inte bara till nytta i det externa arbetet gentemot målgruppen barn, utan också i de interna processerna hos respektive projektaktör.

INLEDNING

I november år 2000 beslutade regeringen att avsätta medel ur Allmänna arvsfonden för ideella organisationers *utveckling av verksamhet mot rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi*. Satsningen var inriktad på barn upp till 12 år och personer med funktionshinder. Sammanlagt delades 30 miljoner kronor ut under en treårsperiod. Syftet var att främja metodutveckling av verksamheter som motverkar ovanstående problemområden gentemot dessa målgrupper. Då satsningen utvärderas delas den in i två delar. Denna utvärdering fokuserar på den del av satsningen som handlar om påverkansarbete inom rasism och därtill relaterade problemområden bland barn upp till 12 år, hädanefter kallad *Barn och rasism*. Parallellt med denna utvärdering genomförs ytterligare en sådan som fokuserar på den del av satsningen som var inriktad på personer med funktionshinder. Sammanlagt beviljades 29 projekt medel inom ramen för satsningen som helhet, och 16 av dessa ingick i det som kallas Barn och rasism. Till dessa 16 projekt fördelades ca 10 miljoner kronor. Projekten var såväl 1-, 2-, som 3-åriga och är spridda runt om i Sverige. De har på olika sätt arbetat direkt eller indirekt med barn inom ramen för ovanstående problemområden. Föreliggande text är en helhetsutvärdering av Barn och rasism.

I november 2005 kontaktades Jenny Malmsten, härefter utvärderaren, doktorand vid IMER (Internationell Migration och Etniska Relationer) vid Malmö högskola med anledning av att Barn och rasism skulle utvärderas. Utvärderingen riktar sig dels till berörda på Arvsfondsdelegationens kansli, men också till aktörer som vill arbeta med frågor som rör barn och rasism. Texten är således formulerad så att även den som inte har tidigare förkunskaper om Allmänna arvsfonden eller Barn och rasism ska kunna dra nytta av utvärderingen. Uppdraget påbörjades under våren 2006.

Barn och rasism

Utgångspunkter

Allmänna arvsfonden har som uppdrag att stödja ideella organisationer och andra frivilliga aktörer som vill bedriva verksamheter för barn, ungdomar och personer med funktionshinder. Myndigheten som beslutar hur pengarna ska fördelas kallas Arvsfondsdelegationen, och beslut om särskilda satsningar togs av regeringen. Fr.o.m 2005 fattar Arvsfondsdelegationen beslut om särskilda satsningar. I ett protokoll från ett regerings-sammanträde daterat 2000-11-09 fastslår regeringen att

”i det långsiktiga arbetet för att förebygga rasism och främlingsfientlighet är det angeläget att rikta särskild uppmärksamhet mot barnen som är bärare av det framtida samhällets normer och värderingar”. Detta var startpunkten, och sammanlagt öronmärktes 30 miljoner för hela satsningen som pågick under tre verksamhetsår. I en bilaga till regeringsbeslutet framträder ett antal riktlinjer som var vägledande för vilka projekt som kunde erhålla medel. De lyder:

Medel kan anvisas för projekt som syftar till

Barn 0-12 år

att skapa mötesplatser och kontaktytor för barn med olika etnisk bakgrund
att främja nyfikenhet och bekämpa rädsla inför det som ter sig främmande
att genom nyskapande metoder arbeta med FN:s Barnkonvention
att skapa möten mellan föräldrar med olika etnisk bakgrund
att stärka barn med annan etnisk bakgrund och motverka diskriminering

Personer med funktionshinder

att främja möten mellan funktionshindrade från olika etnisk bakgrund
att bekämpa diskriminering på grund av funktionshinder och annan etnisk bakgrund

De riktlinjer som handlar om personer med funktionshinder utvärderas som tidigare nämnts separat. Riktlinjerna specificerades ytterligare i ett informationsblad (se bilaga 1) som användes för att informera intresserade aktörer om satsningen. Vidare framgår följande av informationsbladet:

Vid urval av projekt kommer Arvsfondsdelegationen att prioritera:

Projekt som innebär nya metoder mot rasism, främlingsfientlighet och diskriminering
Projekt som bedöms ge långsiktiga effekter
Projekt som innebär samarbete mellan olika föreningar eller mellan föreningar och skolor/kommuner

Dessa prioriteringar är inte lagstadgade men utgör alltid en grund för hur medel fördelas från Allmänna arvsfonden. Däremot reglerar lagen om Allmänna arvsfonden, SFS 1994:243, hur medel fördelas.

Samhälleliga förutsättningar

De projekt som deltagit i Barn och rasism agerar utifrån olika förutsättningar. Något projekt har kommunala

kopplingar, andra är knutna till t.ex. folkhögskolor och vissa genomförs av frivilligorganisationer. En utgångspunkt är därför att diskutera på vilken eller vilka arenor projekten agerar. Ett sätt att resonera kring detta är att diskutera projektens insatser som en del i det civila samhället. Den tidigare utbildningsministern och demokratiutredaren Bengt Göransson diskuterar detta begrepp och menar att civilsamhället är svårdefinierbart eftersom det inte har någon gemensam bas och det finns inget entydigt civilsamhälle. Begreppet kan snarast beskrivas med hjälp av negationer. Civilsamhället är inte den offentliga sektorn, det är inte näringslivet och heller inte privatlivet. Utifrån svårigheten att definiera vad civilsamhället egentligen är försöker Göransson att avgränsa vad det innebär genom en jämförelse mellan olika begrepp. Han menar att istället för att använda abstrakta termer som *privatliv*, *civilsamhälle*, *näringsliv* och *offentlig sektor* så är det fruktbart att istället tala om *familj*, *förening*, *företag* och *förvaltning*. På detta sätt blir det tydligare vad civilsamhället innebär, och i hans begreppsöversättning handlar detta om föreningslivet (Göransson 2005:42f).

Företagsekonomen Filip Wijkström och Marianne af Malmberg med erfarenheter från den ideella sektorn menar att det svenska civilsamhällslandskapet präglas av tusentals små ideella föreningar vars organisation är knuten till idéer eller intressen. Ofta är dessa föreningar sammanslutna i större strukturer som t.ex. förbund eller riksorganisationer, vilka i många fall kallas för folkrörelser. Vidare skriver författarna att under 1900-talet har folkrörelserna varit den dominerande organisatoriska lösningen som ersatt andra organisationsmodeller (Wijkström och af Malmberg 2005:77). De flesta av aktörerna inom Barn och rasism stämmer in på beskrivningen mindre ideell förening, alternativt riksorganisation eller folkrörelse. De verkar också inom det som kan förklaras genom begreppet civilsamhälle.

En del projekt genomförs i organisationer som huvudsakligen bygger på frivilliga insatser medan andra genomförs av delvis frivilliga organisationer där det förekommer både avlönat och oavlönat arbete. Ett exempel på det sistnämnda är Röda Korsets Ungdomsförbund som har ett kansli med anställda, men där den huvudsakliga verksamheten bedrivs av volontärer. Några av de projekt som erhållit medel bedrivs helt på avlönad basis. En relevant fråga är vad det är som förenar dessa aktörer? Wijkström och Malmberg konstaterar att det finns ett ökat intresse för ideell verksamhet. Denna form av engagemang placeras ofta utanför de två sfärer som vanligtvis används för att beskriva samhället, den privata och den offentliga

sfären. De menar att dessa kategorier är problematiska i relation till hur vi förstår organisationer av detta slag. Den ideella verksamheten syftar inte främst till att ge en ekonomisk vinst så som företag gör. Den syftar inte heller till att upprätthålla samhällliga funktioner som stat eller kommun står för. Därför passar det som författarna kallar idéburna organisationer inte in i en tudelad omvärldsbeskrivning. Författarna menar dock att en förståelse utifrån organisationernas idégrunder visar att det finns två grundläggande drivkrafter som karakteriserar denna form av aktörskap. Människorna bakom organisationerna drivs av en vilja att *förändra* samhället till det bättre alternativt *förhindra* att försämringar sker (Wijkström och af Malmberg 2005:75f). Även om aktörerna i Barn och rasism består av en blandning av frivilliga, delvis frivilliga och avlönade verksamheter har de det gemensamt att de drivs av en förändringsvilja och har en vision om att deras projekt bidrar till en förbättring för den berörda målgruppen. Utifrån detta kan aktörerna inom Barn och rasism beskrivas, inte som privat eller offentlig sektor, utan som idéburna aktörer.

Projektet

De 16 projekt som deltagit i Barn och rasism är också olika till sin karaktär så till vida att de aktörer som driver dem har olika erfarenheter av att driva projekt och är mer eller mindre etablerade i organisationsverige. Spännvidden sträcker sig från mindre kulturföreningar som t.ex. Hidde Iyo Dhaqan, en somalisk kulturförening som genomförde ett projekt kallat *Läsverkstaden*, till en kommunal verksamhet som Landskrona Stadsbibliotek som genomförde projektet *Drama som helande länk/ Fantasilek*. Verksamheterna bedrivs således utifrån olika omständigheter och förutsättningar. Någon aktör tillhör det som traditionellt betraktas som folkrörelser, t.ex. Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) i Växjö som genomförde projektet *Barn är vi alla*. Projektet genomförs ofta med stöd av frivilliga insatser från medlemmar eller individer i aktörens närhet under ledning av en anställd projektledare eller liknande. När på alla projekt i Barn och rasism använde medel från Allmänna arvsfonden till att finansiera löner inom projektverksamheten.

Ett försök att kategorisera aktörerna visar att det inom ramen för Barn och rasism har förekommit tre typer av aktörer som bedriver projektverksamhet, med reservation för att kategorierna till viss del överlappar varandra och utgår ifrån utvärderarens bild av aktörerna. Den första kategorin är större förbund eller organisationer som är del av ett större nätverk

och ofta välkända för de flesta, t.ex. Röda Korsets Ungdomsförbund som bedrev ett *Identitetsstärkande projekt bland barn och ungdomar i utsatta situationer eller områden*. Den andra kategorin är föreningar som på något sätt är kopplade till ett etniskt nätverk, ofta kallade invandrarföreningar. Dessa har i de flesta fall ett namn som knyter an till en etnisk grupp, t.ex. Stockholms Turkiska Distriktsorganisation som genomförde projektet *Förebygga våld mot barn och kvinnor*. Den tredje och sista kategorin är mindre föreningar som inte är kända för en bredare allmänhet och de flesta verkar lokalt. Ett exempel är Föreningen Örebro Internationella Center – Kulturalliansen som bedrev projektet *Barnens kulturnätverk Fredssvampen*. Givetvis finns det organisationer som har drag av mer än en av dessa kategorier, t.ex. Afrosvenskarnas riksförbund (ASR) som genomförde projektet *Läromedel mot rasism*. ASR är verksamma på flera håll i landet och kan därför sägas tillhöra både kategori ett och två. I denna utvärdering har de dock karaktäriserats som en s.k. invandrarorganisation. En aktör som är svårplacerad utifrån ovanstående kategorier är Landskrona Stadsbibliotek. Detta är vare sig en förening eller en organisation utan en kommunal verksamhet.

Inom ramen för Barn och rasism kan sex aktörer anses tillhöra den första kategorin och kan således sägas vara etablerade i samhället, antingen i egenskap av rikstäckande organisationer eller professionell verksamhet. Fyra projekt tillhör den tredje kategorin, alltså mindre föreningar. Båda dessa kategorier av projekt har som helhet haft en varierad målgrupp, och har jobbat med barn och/eller vuxna med såväl svensk som annan etnisk bakgrund. Det går hos en del projekt att i ansökningar och enkätsvar spåra drag av att målgruppen utgör ”de andra” i relation till ”oss svenskar”. Med andra ord har enstaka projekt i sina ansökningar beskrivningar som visar på att den målgrupp de riktar sig till och ska ”hjälpa” har någon form av ”problem” som är knutet till att de tillhör en annan grupp än den ”svenska”. Verksamheten är därefter inriktad på att avhjälpa detta problem. Ett annat förhållningssätt finns hos de fem projekt som kan sägas tillhöra den andra kategorin, s.k. invandrarföreningar. Det är påtagligt att denna kategori av projekt riktar sig till en målgrupp som är knuten till den egna etniska gruppen. Med ett undantag bedrivs samtliga av dessa verksamheter inom den egna etniska gruppen, och den problematik som beskrivs i projektbeskrivningar görs utifrån ett inifrånperspektiv. Landskrona Statsbibliotek får utgöra en egen kategori eftersom det är en kommunal verksamhet och inte

kan beskrivas som en förening eller organisation. Dess målgrupp är densamma som för etablerade organisationer och mindre föreningar.

Projektens aktiviteter

De aktiviteter projekten genomför inom ramen för Barn och rasism kan sammanfattningsvis beskrivas genom att de på olika sätt vill sprida kunskap och förståelse kring frågor som rör integration och mångkultur. En beskrivning av samtliga projekt återfinns i bilaga 2 men nedan följer en kortfattad sammanställning av projektens aktiviteter. De allra flesta jobbar direkt med barn genom barngrupper av olika slag. Dessa kan se ut på olika sätt, en del barngrupper träffas regelbundet, andra enstaka gånger i t.ex. flera olika skolklasser. Inom dessa grupper får barnen genom olika pedagogiska redskap nya kunskaper eller erfarenheter som på något vis kan relateras till det mångkulturella samhället. Möten och dialog poängteras hos flertalet projekt, och detta kan ske på olika sätt, t.ex. genom att människor med invandrarbakgrund får berätta om sin kultur och dela med sig av sina traditioner. Det kan också vara möten mellan barn med olika kulturell bakgrund. De pedagogiska verktygen kan utgöras av dramaövningar, rollspel, diskussioner eller pyssel, lek och spel där barn med olika bakgrund får möjlighet att mötas. Förhoppningen är att denna typ av övningar ska göra barnen mer öppna för olikheter och ge dem ökad förståelse, tolerans och respekt för varandra. Kulturella uttrycksformer som teater och dramaövningar är vanliga och några projekt har en avslutande aktivitet som kan bestå av någon form av festlighet, t.ex. en mindre festival eller kulturdag.

Andra projekt arbetar främst integrationsfrämjande bland vuxna med s.k. invandrarbakgrund. Målgruppen får i dessa projekt t.ex. information om hur det svenska samhället fungerar, den man får lära sig mer om skillnader i synen på barnuppfostran mellan respektive hemländer och Sverige eller diskutera problematiska frågeställningar kring barn och uppfostran som t.ex. barns sexualitet. Bland dessa projekt kan fokus ofta beskrivas i termer av att integrationsprocessen underlättas genom en större förståelse för det svenska samhället och den svenska kulturen, ibland i kombination med att språkkunskaper i svenska ska förbättras under projekttidens gång. Det finns också exempel på projekt som riktar sig till vuxna i egenskap av att de i sin profession möter barn med invandrarbakgrund, t.ex. förskolelärare. Fokus i dessa verksamheter är att utbilda målgruppen i etniska relationer och därmed öka förståelsen för hur människor med invandrarbakgrund kan uppleva den

svenska förskolan. Enstaka projekt arbetar gentemot en bredare allmänhet genom konferenser med teman relaterade till barn och integration eller via en hemsida som sprider information och kunskap om rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering.

Disposition och läshandledning

Utvärderingen är disponerad på följande sett. Efter detta inledande avsnitt där förutsättningarna för Barn och rasism beskrivs, finns en kort genomgång av premisserna för utvärderingsarbetet samt de arbetsmetoder som använts. Dessa metodologiska aspekter riktar sig främst till dem som är intresserade av hur utvärderingsmaterialet har samlats in och bearbetats samt vilka metodologiska svårigheter som förekommit under arbetets gång.

Därefter följer ett teoretiskt avsnitt där de problemområden som Barn och rasism inriktar sig på, d.v.s. rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi, diskuteras. Kapitlet fokuserar på hur antirasistiska aktörer uppfattar dessa begrepp i relation till hur de beskrivs i forskningen. Detta för att visa på begreppens komplexitet och hur olika tolkningar kan bidra till bredden av infallsvinklar från projektens sida. Den teoretiska delen avslutas med en diskussion om barns förhållande till rasism. Teorikapitlet riktar sig till dem som vill veta mer om rasism och därtill

relaterade problemområden samt hur barn reagerar på etniska skillnader mellan människor. Dessa kapitel kan betraktas som kunskapsutvecklande.

Därefter följer den egentliga utvärderingen där erfarenheter från projekten beskrivs och analyseras. Kapitlet är indelat i fyra avsnitt som fokuserar på 1) utgångspunkterna för Barn och rasism, 2) hur projekten har planerat och utvärderat sina verksamheter 3) projektens resultat och erfarenheter samt hur dessa sprids och slutligen 4) hur projekten ser på sina kunskapsbehov samt de projektledarträffar som genomförts i Allmänna arvsfondens regi. I detta kapitel återfinns övergripande resultat om Barn och rasism som helhet såväl som konkreta erfarenheter från projekten som kan vara relevant för andra projekt som vill verka inom området barn och rasism.

Utvärderingen avslutas med en genomgång av de viktigaste slutsatserna som diskuteras i en resonerande form. En återkoppling görs också till de teoretiska kapitlen. Här lyfts frågor om huruvida Barn och rasism som helhet har lyckats tillvarata de utgångspunkter som fanns inför satsningen och vilka spår medlen från Allmänna arvsfonden har lämnat hos de enskilda projekten.

UTVÄRDERINGENS ARBETSMETODER OCH MATERIAL

Nedan följer en genomgång av utvärderingens förutsättningar samt de arbetsmetoder som använts under arbetets gång. Utvärderingen har i huvudsak varit kvalitativ men med kvantitativa inslag. Arbetsmetoderna kommer att diskuteras och likaså kommer ett antal förutsättningar för hur materialet framöver framställs att presenteras.

Utvärderingen

Eftersom satsningen till största delen hade avslutats då utvärderaren kontaktades är materialet insamlat efter projektens genomförande. Samtliga projekt utom tre som var i slutfasen, var vid utvärderingens påbörjande avslutade. Med andra ord har utvärderaren inte haft möjlighet att följa enskilda projekt eller delta de aktiviteter som genomförts. Istället har fokus varit att utvärdera Barn och rasism som helhet och dra slutsatser kring projektens gemensamma erfarenheter av detta arbete. De tre projekt som fortfarande var verksamma har därför inte behandlats på något annat sätt än övriga projekt. Att flertalet projekt var avslutade då utvärderingsarbetet påbörjades har varit ett metodologiskt dilemma. För flera projekt var Barn och rasism inte längre aktuellt, och de personer som var involverade i respektive projekt fanns inte alltid kvar inom organisationen. Det har vid ett antal tillfällen framkommit att nyckelpersoner inte minns aspekter som är relevanta ur ett utvärderingsperspektiv. Det framgår av texten då detta kan ha påverkat resultaten.

Det huvudsakliga syftet med utvärderingen är att utreda vilka spår Allmänna arvsfondens medel lämnar och under vilka förutsättningar dessa medel lämnar spår. Utvärderingen ska vidare ge en helhetsbild av Barn och rasism och av de erfarenheter som dragits. Det finns också en ambition att i viss mån bidra med kunskapsutveckling kring frågor som rör barn och rasism inför kommande satsningar, men detta syfte är underordnat ovanstående utgångspunkter. Arbetet med utvärderingen har utgått från tre arbetsmetoder: granskning av skriftliga källor, en enkätundersökning och intervjuer. Utvärderingen har tagit 6 månaders heltidsarbete i anspråk och denna tid har fördelats mellan 1 januari och 31 december 2006.

De frågeställningar som behandlas rör huruvida projekten lyckades nå de förväntade målgrupperna och om de har gett förväntade resultat. Ytterligare

frågeställningar handlar om vilka erfarenheter som gjorts samt hur dessa förvaltas. De projekt som har stött på svårigheter under arbetets gång har ombetts beskriva dessa och hur de hanterades. Vidare diskuteras projektens behov av stöd och kontakter med Allmänna arvsfonden samt erfarenheterna från de projektledardagar som genomfördes.

Skriftliga källor

Utvärderingsarbetet inleddes med en genomgång av befintligt material från Barn och rasism. Till detta räknas bl.a. dokumentation om satsningens tillkomst, utformning och utgångspunkter, se exempelvis infobladet i bilaga 1. Utöver det finns de projekt som deltagit i Barn och rasism dokumenterade genom bl.a. projektansökningar, utvärderingar och ekonomiska redovisningar. Materialet finns att tillgå på Arvsfondsdelegationens kansli och har utgjort en grund för att få en uppfattning om Barn och rasism som helhet. Dokumentationen från respektive projekt kan variera kraftigt och kan utöver ovan nämnda exempel bestå av allt från kortfattade informationsblad till väl genomarbetade redovisningar. Alla projekt som erhåller medel är redovisningsskyldiga, alltså på något sätt utvärdera den egna verksamheten. Vilka frågeställningar projekten ska besvara i redovisningen framgår av dokumentet "Anvisningar för ansökan om projektstöd" (se bilaga 3). Utöver detta står det projekten fritt att formulera dessa som de vill. Redovisningarna varierar kraftigt i omfång och ambitionsnivå. Något projekt har tagit in en extern utvärderare som följer projektet noggrant, en redovisning som är väl genomarbetad och har en professionell framtoning. Andra har gjorts inom projektet i form av mindre enkäter som deltagare har fått fylla i. Det kan handla om att fastställa hur många besökare en viss verksamhet har haft eller vad deltagarna har tyckt. Det finns ingen enhetlig framställning i dessa redovisningar. Spännvidden i form och innehåll är stor, och möjligheterna att få ett grepp om verksamheten som helhet och huruvida den har varit framgångsrik eller inte varierar. En del projekt bidrar också med sammanställningar av fotografier, teckningar eller liknande från t.ex. utställningar eller teaterföreställningar genom fotografier, teckningar eller liknande.

Enkäter

Det andra steget i utvärderingsprocessen var genomförandet av en enkätundersökning bland de projekt som erhållit medel. Enkäten föregicks av ett brev till projekten från Allmänna arvsfonden i

vilket de fick information om att en undersökning skulle genomföras. Enkäten skickades sedan till de adresser som projektverksamheterna angett i sina ansökningshandlingar, och projektets kontaktperson var namngiven. Kontaktpersonen är inte alltid identisk med den eller de som i praktiken genomfört projektet, och huruvida det är kontaktpersonen eller andra inblandade som har svarat går inte att avgöra. Däremot uppmuntrades kontaktpersonen i ett följebrev att lämna enkäten till den eller de personer som var bäst lämpade att besvara frågorna. Sammanlagt har 16 projekt deltagit i Barn och rasism, och det går därför inte att tala om kvantitativ metod i traditionell bemärkelse. Det totala antalet projekt är alltför få för att statistiska slutsatser ska kunna dras från svaren. Dessa utgör snarare en indikation på projektens erfarenheter och utgångspunkt för diskussioner som sedan förts vidare vid intervjuerna. Totalt svarade 13 projekt på enkäten. Till dem som inte svarade utgick skriftliga påminnelser samt även en påminnelse per telefon i de fall där aktuella telefonnummer fanns. Bortfallet utgörs av tre svar, två av dessa härrör från s.k. invandrarföreningar och ett från en mindre förening. Det går inte att dra en generell slutsats kring vad detta beror på. I ett fall finns det dock uppgifter om att projektledaren vid tiden för enkätundersökningen var svårt sjuk, vilket kan vara förklaringen till varför projektet inte svarade. Att utvärderingen genomfördes långt efter att några av projekten var avslutade kan också påverka deras vilja att ta sig tid att svara på enkäten.

Syftet med enkätundersökningen var att få en uppfattning om projektens erfarenheter av Barn och rasism som helhet. Att enkäter valdes som arbetsmetod beror på att svaren i en sådan ger en översiktlig bild av projektens erfarenheter. Samtidigt ger svaren i s.k. öppna frågor möjlighet till fördjupning. Enkäten bestod främst av standardiserade frågor med fördefinierade svarsalternativ (se bilaga 4). Frågorna kan delas in i fyra kategorier 1) Projektets inriktning, 2) Projektverksamhet, planering och utvärdering, 3) Verksamhetens resultat, erfarenheter och spridning, samt 4) Projektledarträffar, centrala aktiviteter och utbildning. Projekten har fått ta ställning till olika påståenden genom svarsalternativen ”stämmer helt”, ”stämmer ganska bra”, ”stämmer ganska dåligt” eller ”stämmer inte alls”. En del frågor är identiska med frågor från en enkätundersökning som genomfördes bland de projekt som deltog i en tidigare satsning vid namn Arm i arm – 4:e initiativet (se bilaga 1 i Utvärdering av Arm i arm – 4:e initiativet. Regeringens ungdomssatsning mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering, 2004). Tanken med detta

var att se om det fanns likheter i projektens synsätt på satsningarna. De öppna frågorna gav projekten fördjupad möjlighet att diskutera och reflektera över frågor som var relevanta för dem. Svaren på dessa har också varit en källa till information inför intervjuerna. Det finns alltid en risk med skriftliga enkätundersökningar att informanterna missuppfattar påståenden eller tolkar dem på ett sätt som avsändaren inte avsett. Bristen på personlig kommunikation gör att missförstånd kan vara svåra att rätta till. Det finns dock inget i enkätsvaren som tyder på att större missförstånd skulle ha uppstått, utan de flesta projekt har svarat på samtliga eller nästan alla påståenden. Eftersom det inte fanns ett svarsalternativ som angav ”vet ej” är det rimligt att anta att då projekt valt att inte kryssa för något av svarsalternativen är det för att de inte vet vad de ska svara. I de enstaka fall det finns en misstanke om att påståendet har varit otydligt ställt kommer detta att framgå i texten.

Redovisningen av enkätundersökningen kommer att göras genom beskrivningar som ”tre fjärdedelar av projekten ansåg...” eller ”ungefär hälften av projekten tyckte...”. Detta beror på att underlaget är alltför litet för att det ska vara relevant att gå in på procentsatser. Enkätsvaren får ses som indikationer snarare än exakta mått. Vidare kommer de positiva svarsalternativen ”stämmer helt” och ”stämmer ganska bra” att ställas mot de negativa alternativen ”stämmer ganska dåligt” och ”stämmer inte alls”. Detta beror på att projekten är få och en helhetsbild är därför mer fruktbar. Ordet projekt kommer att användas som subjekt, alltså ”projekten tyckte...”. Självfallet kan ett projekt inte tycka, tänka, tala eller på något annat sätt uttrycka sig, utan det är individerna i projektet som yttrar sig. Men eftersom olika projekt har olika styrning, t.ex. genom en projektledare, en projektgrupp eller en styrelse så får begreppet ”projekt” symbolisera personen eller personerna bakom projekten och deras viljeyttringar. Vilka projekt det är som ”tycker” presenteras inte närmare av anonymitetsskäl då det gäller allmänna reflektioner. Av den anledningen redigeras också svaren i de öppna frågorna så att projekten ska förbli anonyma. I dessa svar redigeras också stavfel och språkliga misstag för att underlätta för läsaren.

Intervjuer

De skriftliga källorna samt enkätsvaren utgjorde ett underlag inför de intervjuer som sedan genomfördes med ett antal projekt. Urvalet gjordes dels utifrån en intervju med en handläggare på Arvsfondsdelegationens kansli som fick ge sina synpunkter på lämpliga projekt att följa upp. Dels valdes projekt som

i de öppna frågorna hade tagit upp infallsvinklar som verkade lämpliga att fördjupa. Ambitionen var också att möta projekt från olika delar av landet och med olika inriktning på problematiken barn och rasism. Utifrån dessa förutsättningar valdes fem projekt ut till att medverka i en intervju, och tanken är att dessa fem kan representera projekten i Barn och rasism. Utöver dessa har intervjun med en handläggare som nämndes ovan bidragit till en helhetsbild av satsningen. Intervjuerna med projekten utgick i huvudsak från de frågeställningar som tagits upp i enkäten, och dessa fördjupades under intervjun. Syftet var att projekten skulle få möjlighet att diskutera både sin egen verksamhet och erfarenheterna från denna men också resonera kring områden som t.ex. redovisningar, framtidsplaner och förkunskaper om rasism. En del av resultaten i enkäten diskuterades så till vida att projekten fick fundera på varför de trodde att vissa resultat framkommit i enkätsvaren.

Intervjuerna spelades in för att sedan transkriberas i sin helhet. Materialet används i utvärderingen dels i form av citat men också av utvärderaren i arbetet med att göra en helhetsbedömning. Citaten som används är redigerade så till vida att typiskt talspråk har ändrats till ett språk som passar det skrivna formatet. Upprepningar, stakningar m.m. som ofta förekommer i talat språk är borttagna. Detta för att texten ska bli mer lättläst och inte störs av språklig inkonsekvens, men också för att talspråk som presenteras skriftligt kan göra att informanten framstår som språkligt svag. Målsättningen är dock att citaten ska spegla projektens åsikter och i så liten mån som möjligt ändras. Personerna bakom projekten kommer att vara anonyma och det framkommer inte i utvärderingstexten vilka projekt som har sagt vad då det gäller allmänna reflektioner. Däremot kommer vissa exempel som är specifika för de projekt som intervjuats att presenteras. I dessa sammanhang kommer det att framgå vilka dessa är. Syftet med detta är att levandegöra projektens erfarenheter.

Övriga metodologiska reflektioner

Utvärderaren har tidigare följt upp satsningen Arm i arm – 4:e initiativet som återfinns i skriften *Utvärdering av Arm i arm – 4:e initiativet. Regeringens ungdomssatsning mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering (2004)*. Detta var en ungdomssatsning som även den finansierades av Allmänna arvsfonden och genomfördes åren 2000-2003. Eftersom båda satsningarna riktar sig till arbete mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering är tematiken densamma. Det gör att det

till viss del kan vara av intresse att jämföra resultaten. Nedanstående utvärdering relateras därför delvis till de slutsatser som drogs i samband med uppföljningen av Arm i arm – 4:e initiativet. Då detta förekommer redovisas eventuella likheter och skillnader mellan satsningarna som är relevanta i sammanhanget i den löpande texten.

De mest framträdande resultaten från utvärderingen av Arm i arm – 4:e initiativet handlar bl.a. om homofobiperspektivet. Att detta kopplades ihop med rasismproblematik ansågs vara nyskapande i denna satsning där hälften av projekten i större eller mindre utsträckning arbetade mot homofobi, och detta perspektiv fick således ett stort genomslag. Inom ramen för satsningen genomfördes projektledarträffar som var exklusiva för projekt inom Arm i arm- 4:e initiativet. Dessa fokuserade bl.a. på att sprida kunskap om rasismproblematiken och var mycket uppskattade. Ett mervärde i de gemensamma träffarna var att de bidrog till att projekten kände sig uppmärksammade och utvalda. Utvärderingen visade också att de flesta projekt som erhöll medel inom ramen för satsningen kommer att arbeta vidare mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering. De planerade också att låta projektverksamheten fortgå inom den befintliga organisationen. På så vis stimulerade Arm i arm – 4:e initiativet det lokala arbetet mot dessa problemområden.

Det material som samlades in till utvärderingen av Arm i arm – 4:e initiativet används också av utvärderaren i en kommande avhandling om antirasistiska aktörer i Sverige. Avhandlingen är skriven inom ramen för ämnesområdet IMER (Internationell Migration och Etniska Relationer). I avhandlingen diskuteras hur antirasistiska aktörer förhåller sig till rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering. Delar av detta material kommer i korthet att ingå i det teoretiska avsnitt som berör dessa problemområden. Att materialet speglar åsikterna från projekten i satsningen Arm i arm – 4:e initiativet och inte projekten i Barn och rasism beror på att det under utvärderingen av den förstnämnda satsningen fanns en uttalad målsättning för utvärderaren att samtidigt samla material till den avhandling som är under produktion.

RASISM OCH DÄRTILL RELATERAD PROBLEMATIK

De projekt som har deltagit i Barn och rasism och har arbetat med frågor som rör rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi har gjort det utifrån sin egen förståelse av dessa begrepp. Det har inte funnits någon samsyn kring begreppen eller speciella definitioner som projekten ålades att utgå ifrån. Samtidigt är det viktigt att föra en diskussion om innebörden i begreppen och visa på den komplexitet som de innefattar. Ambitionen i detta avsnitt är att visa på de svårigheter som projekt som jobbar mot dessa problemområden kan stöta på vad gäller begreppens innebörd. Nedanstående text är en bearbetning av material från utvärderarens kommande avhandling som handlar om antirasism. De citat som anges i texten är hämtade från projekt som deltagit i Arm i arm – 4:e initiativet. I en enkät till dessa projekt fanns en fråga i vilken projekten ombads att kortfattat beskriva eller definiera begreppen rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering. De svar som inkom visar hur antirasistiska aktörer tolkar dessa begrepp. Syftet med detta avsnitt är att visa vad dessa kan innebära och hur antirasistiska aktörer förhåller sig till dem.

Om rasism och "ras"

Antirasistiska aktörer definierar och tolkar begreppet rasism olika sinsemellan, men detta är självfallet inte något som är unikt för dem. Inom den akademiska forskningen kring rasism finns också stora skillnader i tolkningarna av begreppet. Begreppet rasism beskrivs av flera projekt i Arm i arm – 4:e initiativet i termer av "rasligt" förtryck, vilket följande exempel från ett projekt illustrerar: "[Rasism är, förf. anm.] idéer om att människor delas in i olika raser och att den egna rasen är överlägsen den andra.". Ett annat projekt undviker ordet "ras" och skriver på följande vis: "[Rasism är, förf. anm.] förtryck och diskriminering av individer p.g.a. etniskt ursprung, kultur, språk, hårfärg m.m.". Bara de här två projekten tar i sina definitioner upp andra begrepp som ofta kopplas samman med diskussioner om rasism, nämligen "ras" och etnicitet samt aspekter som brukar kopplas ihop med etnicitet, t.ex. kultur och språk. Detta visar att antirasistiska aktörer använder olika terminologi för att beskriva samma sak. Att terminologin skiljer sig åt beror på ett dilemma för många antirasistiska aktörer. Finns det egentligen "raser"?

Sociologen Stephen Castles beskriver att begreppet

"ras" innebär ett dilemma för forskare. Det har inte någon egentlig vetenskaplig grund men många människor upplever själva att de tillhör en specifik "ras" och detta är viktigt för deras sociala identitet och för sociala strukturer. Castles menar att "ras" inte är ett biologiskt begrepp, men att det spelar en stor roll i den sociala verkligheten för många människor (Castles 1996:18ff). Castles beskrivning av dilemmat med rasbegreppet speglar antirasistiska aktörers ambivalens till begreppet och också de svårigheter de har med att använda det. Det framkom i enkätsvaren i Arm i arm – 4:e initiativet att flera antirasistiska aktörer använder begreppet. En del använder det okritiskt, men många visar en medvetenhet om problematiken kring begreppet, t.ex. genom att istället använda ordet folkgrupp. Det som framkommer tydligt är dock att flera projekt kopplar ihop begreppet rasism med "ras" eller beskriver att de som ger uttryck för rasism *tror* att "raser" existerar. I en intervju säger ett av projekten "...jag vet inte om man ska säga att romer är en viss ras [hejdar sig, förf. anm.]. Alltså, det finns ju inga raser har man kommit fram till som tur är va...". Detta uttalande speglar den osäkerhet som finns angående detta begrepp. Det finns en medvetenhet kring att begreppet är problematiskt och en rädsla att missbruka det, men ibland också en svårighet i att hitta alternativ som beskriver samma sak.

Att det är problematiskt att tala om "ras" gör också att det inte är självklart vad som menas med rasism eftersom dessa begrepp historiskt sett hör ihop. Castles diskuterar kopplingen mellan "ras" och rasism och menar att definitionen av rasism tidigare var biologisk och fokuserade på fysiska särdrag, som hudfärg och hårfärg, men nu överväger kulturella faktorer som religion och språk. Ibland är den biologiska och kulturella rasismen sammankopplad på så sätt att vissa kulturella särdrag anses ha en genetisk upprinnelse. Att definitionen har förändrats betyder dock inte att kulturell rasism inte har förekommit tidigare. Det är definitionen som har förändrats, men biologisk och kulturell rasism har alltid existerat sida vid sida och varit nära sammankopplat med varandra (Castles 1996:27ff). Att rasismdefinitionen har förändrats gör att forskare som Etienne Balibar talar om en "ny rasism". Denna nya rasism är en "rasism utan 'ras'" (Balibar 1991/1988:21).

Biologisk rasism har alltså kopplingar till kulturell rasism vilket innebär att begreppet rasism har vidgats över tid. Denna förskjutning kan också leda till att det förekommer en osäkerhet om terminologin kring "ras" och rasism. De flesta antirasistiska aktörer är medvetna om skillnaderna mellan biologisk och kulturell rasism

och detta framkommer t.ex. genom att en del projekt i Arm i arm – 4:e initiativet definierar rasism utifrån kulturella faktorer. Ett projekt skriver att rasism är ”rädsla för människor med annan kulturell/etnisk bakgrund som leder till diskriminering”. Projektet lyfter fram termen etnicitet istället för ”ras” och beskriver att rasism handlar om förtryck p.g.a. kultur och etnicitet. Detta är ett sätt att förhålla sig till att rasism inte längre bara är knutet till det som tidigare kallades ”raser”. Det kan bitvis vara retoriskt svårt för antirasistiska aktörer att förklara begreppen och det kan därför också vara svårt att begränsa eller definiera vilken typ av arbete de bedriver.

Om främlingsfientlighet

Ett närliggande begrepp till rasism är främlingsfientlighet som enligt *Kommissionen mot rasism och främlingsfientlighet* används för att beskriva de ”... känslor som, i varierande styrka, innebär ovilja, rädsla, inför eller hat gentemot andra etniska grupper” (SOU 1989:13). Främlingsfientlighet ses alltså i denna bemärkelse inte som ett ideologiskt ställningstagande utan istället som ett psykologiskt fenomen, liksom begreppet xenofobi som betyder främlingsrädsla. Historikern Anders Wigerfelt och etnologen Berit Wigerfelt diskuterar detta och för ett resonemang som går ut på att främlingsfientlighet består av negativa känslor och föreställningar visavi grupper eller individer som betraktas som annorlunda, vilket överensstämmer med ovanstående definition. I praktiken menar författarna dock att det är svårt att särskilja främlingsfientlighet från rasism (Wigerfelt och Wigerfelt 2001:34).

Många antirasistiska aktörer gör definitioner som på något sätt antyder att rasism är värre än främlingsfientlighet. T.ex. skriver ett projekt från Arm i arm – 4:e initiativet att rasism är ”när du anser att människor med annan hudfärg, etnicitet, tillhörighet eller religion är mindre värda”, medan främlingsfientlighet är ”när du inte kan eller vill umgås, konfronteras med människor från andra länder på grund av okunnighet”. Rasism handlar enligt detta projekt om människovärde utifrån grupptillhörighet medan främlingsfientlighet handlar om okunskap. Ett annat exempel på hur projekten skiljer mellan rasism och främlingsfientlighet är följande där projektet anser att rasism är ett ”uttryck för idén att en folkgrupp är bättre eller sämre än en annan”, medan främlingsfientlighet är ”rädsla för eller hot mot det annorlunda, t.ex. mot en person p.g.a. dennes hudfärg”. Det förstnämnda tangerar det som diskuterades i ovanstående avsnitt, att rasism handlar om ”rashierarkier” medan det

sistnämnda handlar om rädsla inför det annorlunda. I beskrivningen av främlingsfientlighet återfinns ofta ord som rädsla, misstänksamhet eller okunskap, och således beskrivs främlingsfientlighet som en mildare form av rasism. Generellt sett verkar de antirasistiska aktörerna mer överens om innebörden av begreppet främlingsfientlighet än om begreppet rasism, och den tolkning som aktörerna gör överensstämmer också med forskares definitioner av dessa begrepp.

Om diskriminering

Medan rasism och främlingsfientlighet på olika sätt kan knytas till föreställningar om etniska skillnader är diskriminering ett begrepp som kan appliceras på flera områden, t.ex. diskriminering p.g.a. sexuell läggning. I den offentliga debatten förekommer dock begreppet oftast i relation till etnisk diskriminering. I Integrationsverkets rapport *Vardagsdiskriminering och rasism - En kunskapsöversikt* (2002) av Paulina de los Reyes, ekonomisk historiker och genusforskare, och Mats Wingborg, journalist, diskuterar författarna diskriminering. De menar att utifrån den struktur som råder i samhället där vissa individer och grupper tillåts ha företräde framför andra, är det självskrivna resultatet att diskriminering uppstår. Författarna knyter på så sätt begreppen struktur och diskriminering till varandra. Deras poäng är att diskriminering därmed inte kan ses som isolerade företeelser, utan det ingår i en världsordning där alla människors lika värde inte respekteras. Genom diskrimineringen skapas en underordning för vissa grupper av människor och olikheter upprätthålls (de los Reyes & Wingborg 2002:11).

Diskriminering är som nämndes tidigare ett begrepp som inte bara används i sammanhang som kan relateras till etnicitet, utan detta används även när det handlar om bl.a. kön, handikapp och sexuell läggning. På så vis är diskriminering en bred term som omfattar olika former av förtryck mot olika samhällsgrupper. På detta sätt förklaras också begreppet av de antirasistiska aktörerna i Arm i arm – 4:e initiativet. Flera framhäver att det handlar om negativ särbehandling eller om ”[e]n grupp människor som inte får samma rättigheter som andra”. Det finns några svar som avviker från dessa tolkningar, men påfallande många talar om särbehandling och underordning av grupper utifrån etniska och/eller andra kriterier såsom sexuell läggning. Jämfört med definitionerna av rasism finns det en större samstämmighet vad gäller diskriminering, och detta begrepp verkar det inte råda någon osäkerhet kring. De antirasistiska aktörernas definitioner av diskriminering ligger i linje med de definitioner som forskare lyfter

fram och som diskuterades ovan. Den samhälleliga debatt som pågått om diskriminering gör att begreppet är väl förankrat.

Om homofobi

Historikern Heléne Lööw konstaterar att homofobi är ett begrepp som har starka kopplingar till den rasistiska ideologin så till vida att homosexuella oftast är den grupp som drabbas av våldsbrott av organiserade rasister (Lööw 2002:1:7f). Kriminologen Eva Tiby har i sin avhandling om hatbrott sammanställt forskning om och definitioner av begreppet homofobi. Hon lyfter fram att betydelsen ursprungligen är ”rädsla för det lika” men att det också har knutits till rädsla för att vara i närheten av homosexuella (Tiby 1999:216). Homofobi handlar om föreställningar om homosexuella samt negativa myter och stereotyper om homosexualitet. Utöver det kan begreppet innefatta en irrationell rädsla för dessa företeelser. Detta drabbar människor som är homosexuella, men också bi- eller transsexuella (Tiby 1999:16f). De aspekter av homofobi som Tiby nämner i sin sammanställning avspeglas till stor del i projekten inom Arm i arm – 4:e initiativets egna definitioner. Påfallande många projekt talar om *negativa attityder*

eller *rädsla* gentemot homosexuella, och det påminner om det resonemang som forskare fört med anledning av att de anser att begreppet homonegativ är en mer adekvat benämning. Ett projekt föreslår till och med begreppet *homofientlighet* istället för homofobi och menar att detta begrepp dessutom ligger i linje med främlingsfientlighet, vilket projektet jämför det med. Enstaka projekt beskriver homofobi som hat mot homosexuella.

Flera projekt använder begreppet heteronormativ och föredrar detta framför homofobi och vissa vill hellre använda detta. Så här skriver ett av dem: ”Vi har undvikit begreppet ”homofobi”, istället har vi pratat om vad som kan komma av att leva utan annan erfarenhet än det ”heteronormativa””. Genom att prata om det heteronormativa samhället vill projekten visa på vad som ses som normalt i samhället, hellre än att fokusera på det annorlunda. Genom att utmana normerna har några projekt dragit slutsatsen att detta perspektiv handlar om mycket mer än homofobi och att det kan appliceras på arbetet mot rasism. Detta leder till en förståelse för de likheter som finns mellan homofobi och problemområden som rasism, främlingsfientlighet och diskriminering.

BARNS FÖRHÅLLANDE TILL RASISM

Avsikten med detta avsnitt är att diskutera hur barn lär sig förstå fenotypiska skillnader mellan människor, hur de uppfattar rasism samt att beskriva aspekter av rasism som är specifika i när det gäller barn. Satsningen riktar sig till barn mellan 0 och 12 år. I detta avsnitt ligger fokus på barn som ingår i denna åldersgrupp, men även barn i yngre tonåren kommer att diskuteras.

Om hur barn ser på etniska skillnader

En utgångspunkt för denna diskussion är att ta reda på hur barn ser på skillnader mellan människor och hur deras tänkande kring dessa frågor utvecklas. I boken *Barn och rasism* (1996) beskriver psykologen Magne Raundalen och Gustav Lorentzen, som arbetar för Unicef, under vilken period barn utvecklar förståelse för etniska skillnader. De utgår från amerikansk forskning som visar att när barn är i 3-4 årsåldern börjar de utveckla en etnisk medvetenhet och detta sker ungefär samtidigt som barnen börjar förstå att de är födda med olika kön och att dessa skillnader kommer att bestå under hela livet. I 6-årsåldern kan de flesta barn göra klassifikationer av människor utifrån hudfärg. Författarna beskriver vidare att studierna visar att barn uppfattar människor med ett annorlunda utseende än deras eget på ett negativt sätt och förknippar detta med negativa egenskaper. T.ex. tillskrivs färgade människor egenskaper som elaka eller bråkiga. Barn föredrar till stor del personer som tillhör samma etniska grupp som barnet självt. Samtidigt som barn har stereotypa föreställningar om människor med annan hudfärg än deras egen hindrar det dem inte från att leka med sådana barn. Detta beteende håller i sig tills dess att barnen når 6,7-årsåldern. Efter 7-årsåldern förändras beteendet, och då minskar den negativa inställningen generellt hos barn av sig själv (Raundalen & Lorentzen 1996:12f och 25f).

Raundalen och Lorentzen uppmärksammar speciellt ett forskningsresultat som visar att rasistiska attityder minskade i USA i alla åldersgrupper från 50-talet till 90-talet, med undantag av barn i åldern 4-7 år. I denna åldersgrupp var de negativa attityderna konstanta. Samtidigt sker det en kraftig förändring när barn når 8-årsåldern, då minskar deras negativa attityder markant. Författarna drar därför slutsatsen att det handlar om ett åldersberoende fenomen och att de negativa föreställningarna hänger samman med barnets mentala

utveckling. Barn påverkas inte av samhällsförändringar på samma sätt som vuxna utan istället är den mentala utvecklingen den avgörande faktorn för barns etniska tänkande. Vid åtta års ålder når barnet större mognad, den negativa attityden träder tillbaka. Barnet börjar reflektera i högre utsträckning och förändrar sin världsuppfattning. Författarna menar därför att barn i åldrarna 8-12 år är som mest påverkbara (Raundalen & Lorentzen 1996:26).

I förskoleåldern reagerar barn på sådant som de själva ser och kombinerar det med attityder som de snappat upp från vuxna om negativa och positiva egenskaper hos människor med annan etnisk härkomst. Ett barns omedelbara reaktion på människor med annat utseende är negativ, men den skiljer sig från ett barn till ett annat beroende på vilken påverkan barnen har fått med sig hemifrån när det gäller etniska skillnader. Med andra ord spelar vuxnas attityder en stor roll för barnets agerande, framför allt vad gäller hur barnet bearbetar och förhåller sig till sin inledande reaktion. När barnen blir 7-8 år gamla övergår de från direkta och känslomässiga reaktioner till ett reflekterande sätt att tänka. Barnen börjar fundera kritiskt över de uppfattningar de tidigare haft och sätter saker i ett större sammanhang. Författarna exemplifierar detta med att ett barn kan förstå att en färgad person också kan vara mor eller far, och har därmed likheter med barnets egen mor och far. På detta reflekterande sätt kan barn hitta både likheter och skillnader hos människor med ett annat utseende än det egna. En 8-åring kan förstå att alla grupper har bra och dåliga sidor och att detta också gäller den egna gruppen (Raundalen & Lorentzen 1996:28).

I en svensk studie, *Barns livsvärld* (2003), av pedagogen Tullie Torstenson-Ed berättar ungdomar om sin barndom och uppväxt. I studien framkommer det enligt Torstenson-Ed att kategoriseringar som kön, etnicitet eller klass till stor del inte tas upp när ungdomar beskriver sig själva och sin barndom. De flesta ungdomar i studien som har vad författaren kallar "dubbla kulturella bakgrunder" lyfter inte fram detta som någonting betydelsebärande under sin uppväxt utan det är en självklarhet, och har varit så från förskoleåldern och framåt. Det som har varit viktigt under uppväxten är någon form av grupptillhörighet. Dessa ungdomar har dock vuxit upp i områden där flera barn har haft dubbla kulturella bakgrunder, och Torstenson-Ed jämför deras intervjuer med ungdomar som har dubbel kulturell bakgrund men har växt upp i områden där majoriteten hade en helsvensk kulturell bakgrund. För dessa ungdomar har barndomen varit mer problematisk eftersom de haft svårare att hitta

en grupptillhörighet (Torstenson-Ed 2003:71ff). Att barn kan se och förstå etniska skillnader och tillskriva människor med en annan etnisk bakgrund negativa egenskaper hindrade inte dessa barn att leka tillsammans. Resultatet i Torstenson-Eds studie visar att det är viktigt för barn att känna grupptillhörighet och en möjlig slutsats är att det är först när denna saknas som skillnader på grund av etnicitet blir betydelsebärande för barn.

Om att påverka barn

Under vilken period är det då som mest fruktbart att jobba med påverkansarbete gentemot barn och hur går man tillväga? Raundalen och Lorentzen menar att barn är som mest påverkningsbara i åldern 8-12 år eftersom det är i 8-årsåldern som barnet börjar reflektera kritiskt. Efter 12-årsåldern börjar ungdomars uppfattningar om omvärlden att bli permanent. Därför är det viktigt att möta barn innan negativa föreställningar om människor med annan etnisk bakgrund blivit alltför starka. Författarna förespråkar att barn ska få hjälp med att utveckla *flexibiliteten* i sitt tänkande. Detta har att göra med det som diskuterades tidigare, nämligen att en människa med annan hudfärg inte bara definieras genom det som är annorlunda utan även kan vara t.ex. mor eller far, alltså något som är bekant. Genom ett flexibelt tänkande lär sig barn att identifiera flera aspekter av en och samma person. De kan med andra ord hitta positiva drag hos människor med annan etnisk härkomst och inte låta hudfärgen styra hur de uppfattar personen. Författarna menar att barn behöver få stöd i att utveckla sin förmåga att reflektera (Raundalen & Lorentzen 1996:29f).

Raundalen och Lorentzen diskuterar också metoder för att påverka, och de menar att i arbetet mot rasism gentemot barn måste utgångspunkten vara världen så som barn uppfattar den, och barn behöver information som hjälper dem tolka världen. Författarna menar att det är viktigt att lägga tonvikten vid det som är gemensamt för olika etniska grupper och sedan utifrån detta diskutera eventuella skillnader. Detta måste ske med utgångspunkt i barnets mognad. Ett exempel på detta är att ett barn som är 7-8 år gammalt kan se en film om invandrare eller läsa en bok där andra etniska grupper förekommer och identifiera sig med huvudpersonen. Inlevelseförmågan gör att barn bygger upp en solidaritetskänsla, vilket är användbart i arbetet mot rasism. Författarna föreslår därför som metod att läsa nya böcker som handlar om kulturmöten eller att läsa äldre litteratur med kritiska ögon och diskutera den (Raundalen & Lorentzen 1996:98f). Det sistnämnda förslaget exemplifieras på följande sätt:

Den klassiska barnlitteraturen är full av exempel på fördomar som lever i bästa välmåga. Både Fantomens och Pippi Långstrumps pappa är negerkungar. Och tänk på Tarzan: han blir negerkung trots att han är uppfostrad av apor! Stadsmannen Robinson Crusoe lär infödingen Fredag att överleva i ett frodigt paradys. Fredag lär sig engelska, medan Robinson å sin sida inte ens nedlåter sig till att lära sig vad hans kamrat egentligen heter. Säger detta något om vårt förhållande till invandrarkulturer? (Raundalen & Lorentzen 1996:99).

Överhuvudtaget förespråkar författarna kultur som ett medel att påverka både barn och ungdomar. I åldrarna 14-19 är ungdomar storkonsumenter av kultur. Film, musik, teater och litteratur kan vara utgångspunkten för diskussioner, och flera stora artister har aktivt tagit ställning mot rasism, detta kan användas i det antirasistiska arbetet (Raundalen & Lorentzen 1996:100ff).

Om rasism i skolan

Barn och ungdomar spenderar mycket tid i skolan och det är därför intressant att se hur denna miljö uppfattas i relation till rasism av ungdomarna själva. Rädda Barnen genomförde år 2001 en enkätundersökning om främlingsfientlighet i skolan. Undersökningen gjordes på 92 orter i Sverige och riktades till rektorer och elevrådsordförande i högstadieskolor. Tanken bakom detta urval var att det ingår i såväl rektorers som elevrådsordförandes uppdrag att ha en övergripande bild av stämningen på skolan. 305 högstadieskolor deltog i enkäten som låg till grund för rapporten "Några hakkors bakom gymnasalen" – Om främlingsfientlighet och rasism i svenska skolor (2002). I rapporten framkommer det att elevrådsordförandena i högre grad uppfattar att rasism förekommer på skolorna än vad rektorer gör. Ett exempel på detta är att endast 17% av rektorerna men nästan 30% av elevrådsordförandena ser rasistiskt klotter. I en liknande fråga svarar 32% av elevrådsordförandena att det finns elever som har rasistiska symboler på sina kläder medan endast 15% av rektorerna uppmärksammar detta. I rapporten finns det ingen förklaring till varför det är så, men ett resonemang som förs är att det är möjligt att rektorer inte kan identifiera vissa rasistiska symboler ("Några hakkors bakom gymnasalen" 2002:8ff).

Denna tolkning ter sig rimlig mot bakgrund av den mångfald rasistiska symboler som inte är det minsta

provocerande för den som inte förstår symbolspråket. I en annan skrift utgiven av Rädda Barnen och Föräldragruppen i Klippan, *Om att möta rasism och nazism bland ungdomar* (2001), finns en genomgång av ett antal rasistiska symboler. Dessa kan utgöras av t.ex. smycken med vikingamotiv som Tors hammare eller nazistiska flaggor, men det kan också handla om sifferkombinationer som har en speciell innebörd. T.ex. används siffror ibland istället för bokstäver enligt principen 1=A, 2=B o.s.v. Sifferkombinationen 18 står i detta symbolspråk för AH, alltså Adolf Hitler och 88 för HH, Heil Hitler (*Om att möta rasism och nazism bland ungdomar 2001:8*). Det finns ett antal sifferkombinationer som symboliserar olika rasistiska och nazistiska personer, organisationer eller citat, och för den oinvidige är det svårt att utläsa en rasistisk hälsning bakom siffrorna 88. Det är därför sannolikt att ungdomar själva kan se och förstå fler rasistiska symboler än rektorer. Det intressanta med ovanstående rapport är således att vuxenvärldens bild av förekomsten av rasism skiljer sig från ungdomarnas bild och att ungdomar i högre utsträckning uppfattar att rasism förekommer i skolan.

ERFARENHETER FRÅN PROJEKTEN

Av de sammanlagt 16 projekt som deltog i Barn och rasism svarade 13 stycken på den enkät som skickades ut inom ramen för utvärderingen. Nedan kommer resultaten av denna att diskuteras och fördjupas genom inslag från de intervjuer som har genomförts. Genomgången följer i stora drag upplägget i enkäten med vissa avvikelser och fördjupningar utifrån intervjumaterialet.

Projektens inriktning och utgångspunkter

Den inledande delen av enkäten syftade till att ta reda på vilket eller vilka problemområden projekten fokuserat på inom ramen för Barn och rasism. Vidare fick projekten ta ställning till hur deras målgrupp såg ut. Ytterligare några av utgångspunkterna för Barn och rasism diskuteras.

Rasism, främlingsfientlighet, diskriminering eller homofobi?

Utgångspunkten för Barn och rasism var som beskrevs i inledningskapitlet att stödja utveckling av verksamheter mot rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi bland barn men även personer med funktionshinder. Dessa begrepp specificeras inte inom ramen för satsningen, så det var upp till projekten själva att avgöra hur de ser på problemområdena. I kapitlet *Rasism och därtill relaterad problematik* diskuteras hur antirasistiska aktörer generellt förhåller sig till dessa begrepp. Dessa tolkningar ger en bild av hur rasism och övriga problemområden betraktas och behandlas av antirasistiska aktörer. I enkäten fick projekten inledningsvis svara på vilket eller vilka av problemområdena som de har arbetat med inom ramen för Barn och rasism. Dock gjordes ett tillägg och ytterligare en variabel lades till, området integration. Detta är ett närliggande begrepp som visar ännu en aspekt av arbetet ”mot” rasism m.m., nämligen att verka ”för” integration. Efter en genomgång av projektbeskrivningar och redovisningar framstod flera projekt som integrationsfrämjande i högre grad än de verkade arbeta mot rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi. Detta bekräftas i intervjuerna där några projekt resonerar kring hur de har sett på arbetet mot rasism:

Man kan ju säga så här att indirekt är det ju att

jobba mot rasism därför att om man skapar en bättre miljö, alltså kan hjälpa de här barnen, så blir det lättare för barnen att komma ut i samhället. Alltså det blir mindre stök och det blir mindre fokus på att invandrarungdomar stökar hela tiden. [...] För de barnen hade ju upplevelser hemifrån som, alltså till en viss del vet vi att det hade med krig att göra, att föräldrarna varit med. [...] På det sättet så hjälpte vi ju barnen att hantera detta. Men det är liksom indirekt kan man säga. Syftet var väl kanske inte [att motverka rasism, förf. anm.], det låg inte uttalat så.

För detta projekt är det inte en uttalad målsättning att agera mot rasism eller de andra problemområdena. Projektets resonemang går ut på att genom att stötta barn allmänt minskar risken att de hamnar i utanförskap och blir offer för rasism och fördomar. Ett annat sätt att agera indirekt mot rasism står följande projekt för:

Vad jag konstaterade ganska snabbt är att just det här med att jobba med rasism... När man är ute och jobbar med barn och ungdomar, så är rasism ju ett begrepp som bygger på någon sorts ideologi, att man tycker att människor som kommer från Afrika har långa ben och springer fort och har små hjärnor. Det finns de som hävdar det... Och barn har ju inte de referensramarna när de ger uttryck för vad de tänker. De härmar andra. Det här handlar om... att jobba med rasism med barn och ungdomar känner jag att nja, det här att hur ska vi vara med varandra var mer relevant än att prata om än rasism som en egentlig företeelse med barn och ungdomar.

Båda projekten verkar indirekt mot rasism, men medan det förstnämnda betonar att projektet stöttar barn varvid risken att de utsätts för rasism minskar, betonar det sistnämnda att det inte är fruktbart att tala om rasism med barn. Istället hanterar projektet värdegrundsfrågor och rasism är en del i detta, återigen indirekt. På så vis framstår projektverksamheterna som integrationsfrämjande snarare än att verka uttalat mot rasism. Frågan är hur övriga projekt väljer att kategorisera sina verksamheter? I enkäten kunde projekten *välja ett eller flera av alternativen* rasism, främlingsfientlighet, homofobi, diskriminering och integration. Två projekt har angett att de har jobbat gentemot alla dessa områden Den totala sammanställ-

ningen visar att fördelningen mellan rasism, främlingsfientlighet och diskriminering är förhållandevis jämn och ungefär en tredjedel av projekten anger att de i någon mån har verkat mot dessa problemområden. Observera dock att eftersom projekten kunde fylla i ett eller flera alternativ visar detta resultat hur många projekt som totalt verkat inom varje enskilt problemområde.

Två problemområden sticker ut. Det första är homofobi som endast två projekt säger sig ha arbetat mot. De projekt som anger detta är således de som också angett att de verkat mot alla övriga problemområden samt integration. Dessa två projekt har alltså inte ett uttalat fokus på homofobi. Detta perspektiv har således inte prioriterats av projekten vilket är olyckligt för helheten i Barn och rasism. I projektansökningar och redovisningar är homofobi heller inget område som tas upp av projekten och dessa dokument bekräftar således resultaten i utvärderingen. Det kan vara värt att notera att i satsningen Arm i arm – 4:e initiativet hade just homofobiperspektivet ett stort genomslag även om det inte går att göra en direkt jämförelse mellan satsningarna. En anledning till att homofobi fick större genomslag i Arm i arm – 4:e initiativet kan vara att detta var en ungdomssatsning. Homofobiperspektivet kan knytas till homosexualitet, och frågor om sexualitet blir mer relevanta i denna åldersgrupp än bland barn. Fördomar som kan relateras till homofobi finns dock även bland barn och det är därför relevant att motverka detta även i denna åldersgrupp.

Det andra området som sticker ut är integration. Två tredjedelar av projekten anser att de har jobbat mot denna problematik. Jämfört med att en tredjedel av projekten anger att de har verkat mot något av områdena rasism, främlingsfientlighet eller diskriminering är det en klar majoritet som föredrar begreppet integration. Utav dem som säger att de har verkat mot integration har fem projekt endast angett detta som det område de har arbetat med. Dessa projekt betraktar således inte alls den verksamhet de bedrivit i termer av att de har motverkat något av problemområdena rasism, främlingsfientlighet, homofobi eller diskriminering. Att fem projekt enbart säger sig ha verkat för integration är talande utifrån den möjlighet som fanns i enkäten att fritt välja ett eller flera problemområden. Detta bekräftar det intryck som projektplaner och redovisningar gav – flertalet projekt är integrationsfrämjande snarare än ”mot” rasism och övriga problemområden. Enkätresultaten tyder också på att termen integration bättre speglar hur projekten själva ser på det arbete de utfört. Projekten menar

således att de *främjar* integration snarare än att de *motverkar* rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi. Detta kan också kopplas till den osäkerhet som antirastiska aktörer upplever kring begrepp som framför allt rasism, vilket diskuterades tidigare (se *Rasism och därtill relaterad problematik*). Att ett projekt inte har kryssat för något alternativ kan vara ett misstag, men det kan också vara ett tecken på att projektet inte identifierar den verksamhet det bedrivit med något av dessa områden.

Målgruppen

Vad gäller projektens målgrupper har elva projekt av tretton angett att de i någon mån har arbetat med barn i åldern 0-12 år med svensk och/eller utländsk bakgrund. Eftersom barn är som mest påverkbara i åldern 8-12 år (se *Om att påverka barn*) är satsningens åldersmässiga målgrupp ett lämpligt val, och de flesta projekt har också nått denna målgrupp. Några projekt har specificerat att de också jobbat med lite äldre barn och ungdomar upp till 20 år. Av ovanstående elva projekt har sju angett att de också haft vuxna som en del av sin målgrupp, de har således parallellt haft verksamhet för barn. Två projekt har haft fokus på vuxna i egenskap av t.ex. föräldrar till barn inom nämnda målgrupp eller lärare. Utifrån de riktlinjer som fastställdes inför satsningen framgår att medel kan anvisas till projekt som syftar till ”att skapa möten mellan föräldrar med olika etnisk bakgrund” och därmed har det funnits ett visst utrymme för projekt som inte riktas direkt gentemot barn utan indirekt i form av stöd till vuxna i barnets närhet. Även om denna utvärdering fokuserar på Barn och rasism kan det vara intressant att se om något projekt har inkluderat personer med funktionshinder som en del av målgruppen. Ett projekt anger att de har jobbat med även denna målgrupp. I detta fall handlar det om barn med utländsk härkomst. Enligt projektplanen har detta inte varit en uttalad målsättning men projektet har således inom ramen för verksamheten kommit i kontakt med barn med funktionshinder och inkluderat dessa i projektverksamheten. På så vis uppmärksammas det perspektiv som handlar om att denna målgrupp riskerar att utsättas för dubbel diskriminering.

Det är svårt att på ett rättvisande sätt avgöra hur många som har berörts av Barn och rasism. Detta beror på ett antal saker. De flesta projekt redovisar hur många som har deltagit i deras verksamheter, men inte alla, så en uppskattning skulle inte bli fullständig. Det kan också diskuteras i vilken grad en person ska vara inblandad för att beröras av projektens verksamheter. Ett projekt kan t.ex. redovisa att de delgav ett visst antal

klasser information om aktiviteter och möjligheten att delta fanns för alla. På så vis berördes ett stort antal barn genom information om projektverksamheten. Antalet barn som i realiteten deltog var dock betydligt färre. Ett annat konkret exempel är projektet Stenbarnen, en teaterpjäs av Föreningen för teater och dokumentation i Järfälla. Projektet redovisar att 18 barn i åldrarna 9-12 år och 11 ungdomar i åldern 13-20 år medverkade på scen. Utöver det medverkade 14 vuxna. Föreställningen har besökts av 2043 personer varav 817 var under 18 år. För de skolklasser som besökte föreställningen fanns ett handledningsmaterial som lärarna kunde använda för att följa upp pjäsens tema. Det innebär att en del skolklasser berörts även genom en uppföljning i klassrummet. Ett sätt att fastställa hur många som har berörts av föreställningen är att räkna samman antalet individer som på något sätt varit involverade, men det handlar om engagemang på olika nivåer, i olika åldersgrupper och med olika förutsättningar för att fördjupa de problemställningar som pjäsen handlade om. På ett liknande sätt har vissa projekt jobbat kvalitativt med ett fåtal barn under ett helt år medan andra har träffat upp till 11 000 barn vid enstaka tillfällen då de gjort klassbesök. Sammantaget gör dessa olika förutsättningar och olika sätt att redovisa deltagande att en uppskattning av hur många individer som berörts av Barn och rasism blir missvisande och spekulativ.

Övriga utgångspunkter

Ytterligare en utgångspunkt i satsningen var att arbeta utifrån barnkonventionen, och medel kunde beviljas till projekt vars syfte var ”att genom nyskapande metoder arbeta med FN:s Barnkonvention”. Alla projekt utom två anger att de har gjort detta, men i enkäten framgår det inte *hur* detta har gjorts. I intervjuerna beskriver några projekt hur de har tolkat arbetet med barnkonventionen:

Men vi har inte jobbat med de här paragraferna eller kommit in på det, det har vi inte. Men det ligger ju i hela projektet egentligen, att barn har rätt till omvårdnad, till kärlek och till omtanke och alltihop det här, som många av de här barnen inte alls fick.

I intervjuerna har flera projekt gett liknande motiveringar till hur de har arbetat, och det handlar således om ett arbete i barnkonventionens anda. Det finns enligt projektplanerna också ett antal aktörer som mer aktivt har använt konventionen men förutom dessa är det troliga att flertalet har tolkat arbetet med denna

ungefär som ovan beskrivna projekt. Detta innebär att konventionen i sig inte har varit ett arbetsredskap eller föremål för diskussioner inom projekten utan projekten verkar i den anda som barnkonventionen står för.

För de flesta projekt är extern finansiering en förutsättning för att de ska kunna bedriva sina verksamheter, och många behöver en projektledare som håller ihop helheten. Alla projekt utom ett anger att de medel projektet fick från Allmänna arvsfonden devis gick åt till att finansiera lön till projektledare eller andra anställningar inom projektet. Lönekostnader är således en viktig del av de kostnader som är förknippade med projektverksamheterna. Projektet ombads sedan att precisera vilken typ av tjänster som finansierades, och dessa svar visar att strax över hälften av projekten anger att lönekostnaderna gick till en projektledartjänst. En del nämner också att tjänsten var på deltid. I själva verket finns det troligen fler projekt som finansierat vad som skulle kunna beskrivas som en projektledare, även om de använder en annan terminologi, t.ex. lönekostnader för en regissör. Två projekt anger att löner betalats ut till föreläsare och ytterligare två projekt nämner timanställningar i form av dramaledare och aktivitetsledare. Ett projekt har förutom en projektledartjänst betalat ut lön till en extern utvärderare.

Projektverksamhet, planering och utvärdering

Den andra delen av enkäten hade som syfte att sätta projektverksamheten i ett sammanhang: hade aktörerna t.ex. tidigare erfarenhet av projektverksamhet och var projektet organisationens huvudsakliga verksamhet? Vidare fick projekten svara på frågor om planerings- och utvärderingsprocessen för att sedan diskutera eventuella avvikelser i förhållande till hur projektet var planerat. Två exempel kommer att illustrera detta tema.

Projektplanering

I enkäten handlade ett antal frågor om projektens förkunskaper inför arbetet med Barn och rasism. Samtliga projekt anger att de inom sin organisation redan innan projektet påbörjades arbetade med frågor som rör rasism, främlingsfientlighet, homofobi, diskriminering eller integration. Samtliga projekt menar också att de hade goda kunskaper om den tilltänkta målgruppen och att de hade kunskaper om hur man driver ett projekt. Med andra ord tycks urvalet tyda på att varje enskilt projekt hade goda förkunskaper inför projektstarten, både vad gäller rasismproblematiken och målgruppen, och därmed goda möjlighet att genomföra den planerade verksamheten. För flera var målgruppen

nära knutet till projektet, t.ex. i form av att en del av målgruppen var barn till vuxna som var aktiva inom projektorganisationen, barn som fanns på nära håll i kvarteret, skolan och liknande eller barn inom en viss etnisk grupp som var knuten till en viss s.k. invandrarförening. Detta gör att projektverksamheten var viktig på ett personligt plan för de individer som jobbade med det. Så här säger ett projekt i en intervju om målgruppen:

Ja, målgruppen, de flesta är medlemmarnas barn. Så vi känner varandra och vi vet vilka problem som finns och det är därför vi har samlat [kunskaper, förf. anm.] innan och haft som grund till det här projektet.

För dessa projekt var målgruppen välkänd och det fanns en intim koppling mellan projekt och målgrupp, vilket gör projektet extra angeläget för de inblandade. Detta kunde ibland anas i intervjuerna där en del informanter uppenbart brann för sin målgrupp och talade om den som ett "vi". För andra projekt var målgruppen inte intimt knuten till personerna som drev verksamheten, och även om engagemanget var stort fanns inte samma påtagliga personliga intresse. Enstaka projekt talar också om målgruppen som "de andra" och konsekvenserna av detta diskuteras i avsnittet *Projektens resultat och långsiktiga effekter*.

En fråga handlade om själva projektansökan. Allmänna arvsfonden tillhandahåller, bl.a. via sin hemsida, en blankett med anvisningar för ansökan om projektstöd (se bilaga 3) där instruktioner finns om hur projektansökan ska se ut och vilka faktorer som är viktiga att belysa. Alla utom ett projekt menade att projektansökan gjorde att de formulerade målsättningar, projekttid och aktiviteter på ett tydligare sätt för sig själva. Ansökan har på så vis även en pedagogisk funktion genom att projekten tvingas formulera och tänka igenom sitt projekt ytterligare. Det blir tydligare för dem vad den kommande verksamheten ska handla om. Ansökan är därmed ett instrument för att förtydliga projektverksamheten. Enligt uppgift från handläggare på Allmänna arvsfonden använder de allra flesta projekt den blankett som erbjuds via nätet vid ansökning av medel och de tar således del av de instruktioner som finns tillgängliga. Ett projekt nämner spontant denna blankett under intervjun och beskriver att de kortfattade instruktionerna utgjorde ett stöd vid ansökningsförfarandet. Den var ett stöd både vad gäller att skriva ansökan men också vad gäller att planera och tänka igenom projektverksamheten.

I anslutning till diskussioner om

projektansökningarna under intervjuerna har samma reflektion dykt upp från ett par projekt gällande det svenska språket. Inom en del projekt finns det få eller ingen som har svenska som modersmål, och några projekt beskriver på olika sätt svårigheten i att formulera en bra ansökan på svenska. Denna problematik drabbar främst s.k. invandrarföreningar, och eftersom temat kommit upp spontant vid mer än ett tillfälle är det värt att nämna i detta sammanhang. Utvärderarens intryck är att det finns en medvetenhet om denna problematik hos handläggarna på Allmänna arvsfonden men kanske behöver detta på något sätt tydliggöras för de projekt som känner sig språkligt osäkra då de söker medel. Inom satsningen Arm i arm – 4:e initiativet genomfördes med framgång intervjuer med projekt med anledning av att de hade skickat in idéer till Allmänna arvsfonden. På så vis fick de muntliga presentationerna stort värde vid ansökningsförfarandet (se Utvärdering av Arm i arm – 4:e initiativet 2004:31f). Detta uppfattades som positivt av projekten i denna satsning, oavsett om det handlade om s.k. invandrarföreningar eller andra aktörer. Detta är ett tillvägagångssätt som skulle ge möjlighet för andra grupper att förmedla projektidéer och kanske erhålla medel för att utveckla sina verksamheter. En reflektion är att detta skulle kunna vara ett kompletterande arbetssätt som ökar möjligheten för t.ex. ungdomsorganisationer eller invandrarföreningar att presentera sin projekttidé på ett bra sätt.

Hinder och möjligheter

Att projektansökningarna varit väl genomarbetade tyder också följande svar på, samtliga projekt anser att projektverksamheten har motsvarat det projekt de formulerade i ansökan. Ansökningarna har alltså i stort varit möjliga att efterleva, vilket är positivt både för de enskilda projekten men också utifrån helheten – de projekt som fått anslag har levt upp till förväntningarna. Detta är projektens egna bedömningar av huruvida projektansökningarna har efterlevts. En genomgång av ansökningar och redovisningar ger inte anledning att som helhet ifrågasätta detta. Däremot finns det exempel på avvikelser, och därför är detta också ett område projekten fick resonera kring. En av de öppna frågorna i enkäten handlade om huruvida det fanns avvikelser i förhållande till ansökan och vad dessa i så fall beror på. Ett antal projekt svarade med reflektioner kring detta och här följer några exempel:

Planeringen går inte som man tror och det går väldigt långsamt eftersom det går efter deltagarnas tid och vilja.

Under projektets tid har metoden utvecklats och arbetsformen anpassats till verkligheten. En del tidsplaner har flyttats och vissa nya aktiviteter har tillkommit.

Under projektår 1 hade projektet en annan projektledare som dessvärre uteslöts/avgick på grund av icke uppnådda målsättningar. Detta gjorde att projektet i princip startade från "scratch" från slutet av projektår 1. En ny inriktning mot målgrupperna högstadies- och gymnasieskolor togs.

En del exempel är allmänt hållna som de två första ovan, projektplaner är just planer som förändras när arbetet väl påbörjas. Detta är en naturlig del av projektprocessen och vanliga erfarenheter är att saker tar längre tid än beräknat samt att aktiviteter får anpassas utifrån t.ex. tillgång till lokal, hur många projektet lyckas engagera eller deltagarnas önskemål. Andra avvikelser är mer specifika för enskilda projekt. Det kan som i exemplet ovan handla om att en projektledare inte håller måttet eller att deltagarna i projektet inte visar sig ha något intresse av projektverksamheten. Strax över hälften av projekten anger i den öppna frågan att de har haft någon form av avvikelser av ovan nämnda slag. Eftersom de samtidigt i den standardiserade frågan angav att projektverksamheten motsvarade projektansökan är en rimlig tolkning att projekten anser att avvikelserna var så pass små att de inte utgör en förändring utifrån projektplanen. En annan förklaring kan vara att projekt löpande har diskuterat förändringar med handläggare på Allmänna arvsfonden. Därmed utgör förändringen inte längre en avvikelse utan är rapporterad och godkänd av Allmänna arvsfonden.

Frågan om avvikelser följdes upp av en fråga om huruvida projekten stötte på några oförväntade hinder och hur dessa i så fall hanterades. Så här svarar några projekt:

Underdimensionering av resurser, både personalmässigt och ekonomiskt. Medel var ej tillräckliga för att uppstarta aktiviteter och engagera mer personal på ett bekvämt sätt. En del löstes genom mer ideellt arbete.

Bitvis svårt att rekrytera ideella ledare. I dessa fall gjordes nya rekryteringar eller annan ort valdes.

Liksom i exemplen ovan är de hinder några projekt nämner ganska allmänt förekommande i projektverksamheter. En del exempel tangerar dem som angavs vad gäller avvikelser i förhållande till projektansökan, t.ex. att flera aspekter av projektarbetet tar längre tid i anspråk än planerat. De lösningar projekten finner är av olika slag. Frivilligt arbete har i högre grad fått ersätta en underdimensionering av personalbehovet, projekt väljer andra orter att verka i, projekten sökte upp målgruppen mer aktivt istället för att invänta att målgruppen sökte sig till projektet etc. Ibland kan lösningarna vara relativt enkla, medan de andra gånger är mer tidskrävande.

Fördjupningsexempel: Hinder och möjligheter

Två exempel från de uppföljande intervjuerna ska mer ingående få belysa hur verksamheter kan bemöta hinder på vägen. Dessa projekt har i intervjuerna diskuterat detta tema och deras erfarenheter visar att hinder ibland kan vara givande så till vida att de leder till en utveckling av arbetsmetoden.

Projektet *Våga Vara Kompis!* (VVK) genomfördes av Unga Örnar Stockholm och handlade bl.a. i korthet om att träffa skolbarn och under ledning av en vuxen från Unga Örnar diskutera mobbning, fördomar och rasism. Projektet hade till en början som målsättning att träffa 1200 klasser under en treårsperiod. Ganska snabbt stod det klart att denna målsättning inte var realistisk, vilket delvis berodde på att det tog mycket tid och kraft att nå ut till skolor. Till en början skickade projektet brev till skolor med erbjudande om att genomföra VVK men få nappade. Projektet ändrade då angreppssätt och började istället uppakta skolor med personliga besök. Så här beskriver en representant från projektet arbetssättet:

Den första fasen var att över huvud taget komma ut i skolan, den andra fasen var att då man började jobba i skolan. [...] Att komma ut i skolan var ganska trögt om man bara skickar ut brev. Vad jag gjorde var egentligen att bara gå ut och knacka dörr. Jag skickade brev och sedan gick jag ut och pratade med rektorer och knackade på. Jag kom i princip in i alla skolor som jag besökte på det sättet. Så direkt kontakt med rektorer och skolledning, det är nyckeln till framgång.

Att besöka rektorer och personal på skolor personligen blev så småningom en del av metoden för detta projekt, och på detta sätt nådde de ut till skolor. Detta var

mer tidskrävande och i kombination med att projektet dessutom förlängde varje VVK-träff tidsmässigt fick de justera sin målsättning. Detta skedde i samråd med en handläggare på Allmänna arvsfonden, och slutligen nådde projektet 453 skolor. Det inledande bakslaget, att inte få tillträde till skolor som planerat, ledde till att projektet fick tänka om och börja arbeta på ett nytt sätt.

Landskrona Statsbibliotek ledde ett projekt som kallades *Drama som helande länk/Fantasilek*, vilket i korthet gick ut på att genom dramaövningar stötta socialt utsatta barn och uppmuntra deras fantasi. En del av projektet handlade om föräldraundervisning som skulle ske i samtalsform, men även om projektet lyckades väl med att engagera barn, så hade det svårigheter med att nå ut till föräldrarna. Därför använde sig projektet av en annan projektverksamhet och dess kanaler för att nå denna målgrupp. Så här berättar en representant från projektet om detta:

Vi försökte att samla föräldrarna i början och det gick inte. Vi nådde dem inte. Vi försökte via skolan och vi förstod ju att även skolan har svårt att nå föräldrarna. Sedan visade det sig när projektet hade pågått i kanske ett eller ett och ett halvt år att vi via fastighetsägarna, alltså Landskronahem som äger de husen som ligger här bakom skolan där då flertalet barn kom ifrån, de hade ett projekt där med de boende. De skulle utbilda dem i att ta hand om husen och soporna, alltså se till så att det... det var ganska slummigt där nere, och så ville man utbilda dem som bodde där i att ta hand om sina hus. [...] Där var en grupp på, ja vad kan de vara 10-12 eller 15 vuxna personer, varav flera stycken var föräldrar till barn som var i denna grupp. Då bestämde vi oss för att då slinker vi in där. Så då var dramapedagogen i den gruppen under, ja, det minns jag inte om det var två terminer eller en och en halv eller något sådant, och pratade om... föräldraskap med dem.

Landskronahems projekt och Landskrona stadsbiblioteks verksamhet hade egentligen inget med varandra att göra utan det var slumpen som spelade in. Poängen är dock att projektet tar vara på de möjligheter som uppenbarar sig och som representanten uttrycker det ”slinker in”, när tillfälle ges. Det fanns till en början inget uttalat samarbete mellan dessa parter men på detta sätt lyckades projektet nå flera av föräldrarna till de barn som medverkade i verksamheten. Intrycket utifrån såväl enkät som intervjuer är att projekten är flexibla och kreativa vad gäller att hitta lösningar på de

hinder som kan uppstå. De hittar framkomliga vägar som ibland gör att projektplanerna får modifieras, målsättningar förändras eller i bästa fall leder till metodutveckling, samarbeten och lösningar som projekten till en början inte ens hade funderat över.

Projektverksamhetens utsträckning och projektens framtidsplaner

För ungefär en tredjedel av projekten var aktiviteterna inom ramen för Barn och rasism organisationens huvudsakliga verksamhet. De flesta aktörerna driver således andra verksamheter parallellt. De aktörer som sökt medel skiljer sig åt på olika sätt, vilket har diskuterats tidigare (se Projekten) och kan grovt kategoriseras som större organisationer, s.k. invandrarföreningar eller mindre föreningar. För en aktör som Föreningen för teater och dokumentation i Järfälla, en mindre förening som sökte medel för projektet *Stenbarnen* och satte upp en pjäs med samma namn, är det naturligt att detta blir den huvudsakliga verksamheten under projekttiden. Däremot har en större organisation som Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) Växjö med projektet *Barn är vi alla*, självklart även andra aktiviteter på dagordningen. Utvärderarens genomgång av projektverksamheterna visar att ungefär hälften av projekten drivs av mindre organisationer eller s.k. invandrarföreningar medan hälften av dem som har beviljats medel så vitt utvärderaren kan bedöma genomförs av förhållandevis etablerade organisationer eller aktörer, som t.ex. Unga Örnar eller Röda Korsets Ungdomsförbund. Det sistnämnda är alltså organisationer eller aktörer som är projektvana och etablerade inom organisationsverige. Det är också dessa organisationer som anger att projektet *inte* var deras huvudsakliga verksamhet. För de mindre föreningarna och s.k. invandrarföreningarna är projekten med något undantag den huvudsakliga verksamheten. Detta gör att projektverksamheterna blir extra betydelsefulla för dem eftersom medel från Allmänna arvsfonden är en förutsättning för dem att bedriva verksamhet.

Omkring två tredjedelar av aktörerna menar att projektet har påverkat hur organisationen kommer att arbeta i framtiden. I intervjuerna har framgått att det då ofta kan handla om metoder som projektet fortsatt kommer att använda. Till exempel berättar Unga Örnar att den metod de utarbetade i projektet *Våga Vara Kompis!* för att motverka fördomar används idag i Unga Örnars lägerverksamhet. Marieborgs folkhögskola, som drev projektet *Minska Klyftan*, har idag denna verksamhet som en ordinarie utbildning och metoden har också utvecklats till att omfatta andra

målgrupper. Ungefär två tredjedelar av aktörerna menar också att det redan vid projektets start fanns planer på hur projektverksamheten skulle kunna fortsätta samt även hur projektet skulle kunna finansieras efter att medel från Allmänna arvsfonden upphört. Med tanke på att det i projektbeskrivningen ska ingå en beskrivning av hur verksamheten ska drivas vidare efter projekttidens slut förefaller det vara en något låg andel som anger att de hade en plan för detta. En genomgång av projektansökningarna visar dock att enkätsvaren inte alltid överensstämmer med det som angivits i ansökan. Det finns exempel på projekt som i ansökan har angivit att de har en plan för fortlevnad, men i enkäten svarade att detta inte fanns. Det går bara att spekulera i orsaken till det sistnämnda. Det kan kanske bero på att det inte var samma person som författade ansökan som besvarade enkäten eller att lång tid förflöt mellan ansökningsförfarandet och enkäten vilket gjorde att detaljer har glömts bort. Det kan också vara så att en plan för fortlevnad är något en del projekt funderar över först då de fyller i ansökningsblanketten och läser i anvisningarna att en sådan plan krävs. Då kan punkten om hur verksamheten ska drivas vidare vara något projekt pliktskyldigt fyller i utan att det är förankrat inom organisationen. Även om resultatet i detta sammanhang är något ambivalent tyder helheten på att de flesta hade en vision kring projektets framtid.

Redovisningar

Alla projekt som erhåller medel ska göra en s.k. redovisning, alltså följa upp den egna verksamheten för att se om projektets syfte och mål har uppfyllts. Allmänna arvsfonden har ett antal frågor till projekten som de vill att de ska svara på i redovisningen, och dessa finns angivna i Anvisningar för ansökan om projektstöd (se bilaga 3). Utöver det står det projekten fritt att formulera dessa som de vill. Redovisningarna är mycket varierande till sin karaktär. Inom ramen för Barn och rasism finns ett par exempel på sådana som är två A4-sidor långa och består av en kortfattad beskrivning av vad som har skett under projekttiden. Dessas motpol utgörs av ett projekt som hyrt in en extern utvärderare som författat än nära femtio sidor lång redovisning med en rejäl genomgång av projektverksamheten och dess resultat. De allra flesta lämnar dock redovisningar på 8-10 sidor som består av en beskrivning av projektet och dess metoder, processen under den tid de har varit verksamma, eventuella svårigheter de ställts inför, aktiviteter de har genomfört, vilken målgrupp de har nått och en kostnadsredovisning.

I de flesta redovisningar resonerar projekten på

något sätt om resultat t.ex. genom att citera nöjda deltagare eller ge egna reflektioner som t.ex. att under konferensen fördes "givande diskussioner". Enstaka projekt är självkritiska och resonerar kring i vilken utsträckning de med säkerhet kan säga något om huruvida verksamheten har givit resultat. Några projekt gör egna enkäter till deltagarna där de får tycka till om verksamheten. Dessa visar som helhet genomgående på positiva resultat även om vissa moment i verksamheten kan få negativ kritik. Det finns emellanåt anledning att till viss del ifrågasätta dessa resultat utifrån frågeställningarna i enkäterna. Att deltagare t.ex. uppfattade en verksamhet som "jätterolig" betyder inte att projektet lyckats med att t.ex. stärka deltagarnas självkänsla. Poängen är att dessa utvärderingar inte alltid fokuserar på det som var projektets syfte eller målsättning, utan de visar ofta snarare att deltagarna tyckte att det var trevligt att medverka. Det är sällsynt att deltagarna inte tycker det är roligt, vilket i och för sig också är viktigt och visar att aktiviteterna har fyllt en funktion. Det är dock tveksamt om det säger något om huruvida projektet har uppfyllt det huvudsakliga syftet. Detta är över huvud taget ett problem i flertalet redovisningar. De visar att aktiviteterna har varit uppskattade men inte alltid om det huvudsakliga målet har uppfyllts. En anledning till detta kan vara att det i flertalet fall är svårt att med säkerhet påvisa att t.ex. ett påverkansarbete mot rasism ger resultat. Det är svårt att "mäta" om deltagarna har ändrat uppfattning under projektverksamhetens gång. Detta gör att många projekt snarare redovisar kvantitet snarare än kvalitet även om det finns försök till det sistnämnda. Projekten fastställer t.ex. antalet deltagare eller antalet skolor de har besökt för att visa på uppnådda resultat. Detta är dock förklarligt med tanke på svårigheten i att utvärdera de kvalitativa aspekterna av verksamheterna men också ett område där det finns utrymme för förbättringar.

En del av enkäten samt uppföljande intervjuer handlade om hur projekten uppfattade de redovisningar som de gjort. Alla projekt utom ett hade redan vid starten en plan för hur verksamheten skulle kunna utvärderas vid projekttidens slut, vilket är positivt eftersom de därmed redan från början funderade över utvärderingsperspektivet. Samtliga tycker också att det var lärorikt att göra en redovisning av projektet för att på så sätt ta vara på erfarenheterna. I intervjuerna framkommer det också att projekten tycker att det är viktigt att utvärdera, både för sin egen del men också för att kunna presentera resultat på ett objektivt sätt. Det projekt som valde att göra en större extern utvärdering berättar om bakgrunden till detta:

Det var viktigt för mig. Jag ville att det skulle

utvärderas för att jag var målmedveten med det här projektet. [...] Det här står jag för att det är bra! Men jag vet inte vad andra tycker. [...] Så det var ett krav från min sida att det ska utvärderas och det ska utvärderas från en som har utvärderat liknande projekt. För att om det bara är jag som säger att detta är bra så är det en sak, men om det är alla som är inblandade som säger det, så är det en helt annan sak. I och med den här utvärderingen vill vi utveckla och tänka, ja men det var rätt, det här var inte rätt, det ska vi förbättra.

Allmänna arvsfonden ställer inte krav på att det ska göras en extern utvärdering men enskilda väljer ändå att göra detta, antagligen av ungefär samma orsaker som projektet ovan beskriver. En extern utvärdering kan bidra med större objektivitet även om de interna redovisningarna som regel verkar ha varit värdefulla och tillräckliga för de flesta projekt. Beroende på projektets omfattning och projektorganisationens storlek kan det ibland vara lämpligt med en extern utvärdering om den möjligheten finns, men att detta inte är ett krav från Allmänna arvsfondens sida är rimligt. Nivån på redovisningarna är ett ämne som ett projekt reflekterar spontant över och säger på följande sätt:

Men den utvärderingen vi gjorde för Arvsfonden, den var inte så komplicerad, det kan jag inte säga. Alltså om man ser till hur andra utvärderingar kan vara om man söker EU-medel till exempel, så är de ju oerhört rigorösa. Det kan ju avskräcka en från att söka pengar, därför att man måste lägga ner så mycket arbete på att följa projektet och dokumentera så mycket så man känner att, oh, det... för det är ju så här att vi har ju inte vare sig tid eller pengar mer än till vad verksamheten slukar idag. Sedan vet jag att jag har varit inne på det här med EU-medel men känt att nej, det tar för mycket tid. [...] Jag har ju inte drivit ett EU-projekt så jag kan ju inte säga det, men bara att läsa avskräckte mig från att göra det.

Arbetet med att göra redovisningar ska inte underskattas, det är svårt att veta vilka tillvägagångssätt som är lämpligast och hur effekter kan mätas. Detta kräver ett visst mått av dokumentation, analytisk förmåga och en uppfattning om vad det är som är relevant i en utvärdering. Eftersom det finns projekt som drivs av både etablerade organisationer, mindre

föreningar eller s.k. invandrarföreningar måste kravet på redovisning vara på en nivå som hela spektrumet av aktörer kan hantera. Alla är överens om att redovisningar är viktiga att göra men utvärderingsambitionen bör vara på en rimlig nivå. Det verkar som om Allmänna arvsfonden har funnit en nivå som de flesta projekt tycker är möjlig att genomföra och som leder till självreflektion kring projektverksamheten.

En fråga handlade om huruvida det är svårt att vara kritisk till den egna verksamheten i en redovisning till Allmänna arvsfonden. Hypotetiskt sett kan det vara svårt för projekt att kritiskt granska sig själva och vara uppriktiga gentemot finanssären. Ett projekt som inte lyckas med sina föresatser kan tycka att detta är "pinsamt" att "erkänna" detta inför finanssären. Projekten verkar dock inte alls falla under denna hypotes. Endast två projekt tycker att det i någon mån stämmer att det är svårt att göra en redovisning. Frågan är inte preciserad, så denna svårighet behöver inte ligga i att det är svårt att "erkänna" misstag, det kan också handla om att det är svårt att utvärdera rent praktiskt vilket diskuterades tidigare. I intervjuerna har också ett hypotetiskt scenario diskuterats, vad händer om projektet inte går som de ska? Alla projekt som intervjuades är överens om att pengarna ska gå till fungerande verksamheter och att det är viktigt att rapportera tillbaka till Allmänna arvsfonden om projektet inte går att genomföra. Ett projekt drar också en slutsats kring utvärderingar i ett större perspektiv:

Det är ju så här att uppdragsgivarna sitter i ungefär i samma situation som projektledarna. De ska också leverera positiva rapporter. Och det i sin tur gör ju att vi blir lierade med varandra. [...] För då kan de lämna justa rapporter. Så de vill ju att vi ska funka. Det ska ju funka för oss. Så de är inte ute och jagar oss. Om de ser att det är någonting som havererar, det finns svaga organisationer som inte har ordning och reda, [...] men då är de ju inte där för att sabla ner dem utan då är de ju där för att korrigera och hjälpa till och ha en stödjande funktion, och den känner jag att arvsfonden i viss mån jobbar med.

Att projektet ska gå bra ligger lika mycket i det enskilda projektet som i Allmänna arvsfondens intresse, och det är därför självklart att det finns kontrollstationer på vägen. Detta uppfattas som ett stöd och genomgående verkar projekten positiva till såväl redovisningar som till de kontakter de har haft med Allmänna arvsfonden

i detta sammanhang.

Verksamhetens resultat, erfarenheter och spridning

Den tredje delen av enkäten fokuserade på hur projekten såg på sina resultat och om de fick ut det de hade tänkt sig av projektverksamheten. Projekten fick också diskutera långsiktiga effekter och hur verksamheten eventuellt kommer att drivas vidare. Det åligger också projekten att sprida erfarenheter som de har gjort inom ramen för Barn och rasism och hur detta har genomförts diskuteras.

Projektens resultat och långsiktiga effekter

Samtliga projekt svarar i enkäten att de har nått den tilltänkta målgruppen. Endast ett projekt tycker att det ”stämmer ganska dåligt” att projektverksamheten har givit förväntade resultat, resten svarar positivt på detta påstående och alla menar att projektet har givit eller kommer att ge långsiktiga effekter. Detta påstående hoppade dock två projekt över och ett projekt skrev en kommentar i marginalen av enkäten som handlade om att detta är svårt att värdera. Att projekt väljer att hoppa över denna fråga kan bero just på det som det sistnämnda projektet nämner, detta är svårt att avgöra, och eftersom alternativet ”vet ej” inte fanns kan detta ha gjort att projekten hoppade över frågan. Det är viktigt att betona att detta är projektens egna uppfattningar av verksamheterna. Vad långsiktighet innebär är öppet för tolkning, och en närmare granskning visar hur projekten resonerar då det gäller resultat och långsiktiga effekter. Det fanns i enkäten två öppna frågor på dessa teman. I den första ombads projekten att skriva några funderingar kring vad som gjorde att projektet gav eller inte gav förväntade resultat. Så här svarar tre av projekten:

För att projekttid och form var så genomtänkt och projektledaren hade kunskap och kontakter med både minoritet- och majoritetssamhället, samt att hon behärskar båda språken liksom kulturen. Organisationen stöttade med tillit och kunskaper samt gav fria händer.

Projektet planerades grundligt och en omfattande omvärldsanalys gjordes inför starten av projektet.

I de fall där vi lyckades skapa barngrupper var resultatet mycket lyckat och uppskattat

av barnen. Nyckeln till framgång bestod huvudsakligen av att välja rätt metod för ledarrekrytering.

Ovanstående citat har valts ut eftersom de belyser något som flera projekt nämnde som viktiga faktorer för att nå framgång och för att de är tämligen allmängiltiga. En aspekt som nämns är vikten av att projektet är ordentligt förankrat i organisationen och får uppbackning och stöd inom den. För vissa mindre aktörer är projektet i princip hela organisationen och då är alla med på tåget. I större organisationer kan projektet vara en mindre del av den totala verksamheten och då är det viktigt att förankra så att ledning och övrig personal är införstådda med projektverksamheten. Det som flest projekt lyfter fram som en framgångsfaktor är att det gäller att ha kunskap om målgruppen, kulturkompetens eller kunskap om hur rätt ledare rekryteras. Oavsett hur projekten väljer att exemplifiera det handlar det om att ha god kännedom om den problematik och målgrupp som projektet väljer att arbeta med. Det finns ett exempel på ett projekt som inte lyckades förankra projektet och nå målgruppen. Detta projekt resonerar självkritiskt kring sin verksamhet i ett antal av de öppna frågorna (nedanstående citat är en sammanställning utifrån tre av de öppna frågorna, nr 19, 24 och 31)

Projektet byggde på deltagare med invandrarbakgrund. Kompetensnivån på deltagarna var för låg för att kunna genomföra projektet i den omfattning vi skissat. Projektets drivkraft var kompetenta, drivna, engagerade projektdeltagare, d.v.s. invandrarkvinnor. Detta nådde vi ej. Deltagarna var oengagerade, ville inte arbeta i projektet. De ville vara hemma med sina barn. Projekt liknande dessa som bygger på deltagande rekryterade via AF eller kommunen, måste förankras bättre. Vi hade ett uppifrånperspektiv. Detta fungerade icke. Nästa gång får invandrarna själva komma till oss med idéer.

Projektet slutsatser handlar om att de inte hade förkunskaper om målgruppen och den problematik som projektet skulle arbeta med och därför lyckades de inte genomföra verksamheten som planerat. Detta kan också beskrivas i termer av ”vi” och ”dom”. Projektet hade ett ovanifrånperspektiv där målgruppen utgjorde ”de andra” och konsekvensen av detta var att det inte hade tillräcklig kännedom om målgruppen för att

tillfredsställa dess behov. Även om detta projekt inte lyckades i sina målsättningar är dess slutsatser kring vikten av kunskaper kring målgruppen densamma som övriga projekts. Den lärdom de drar är att de nästa gång måste ha en tydligare koppling till målgruppen och låta denna bestämma mer om vad som är relevant.

Med tanke på att projekten genomgående anser att kunskap av olika slag behövs för goda resultat, är det förvånande att inget projekt nämner kunskap eller kännedom om barn i detta sammanhang. Kanske verkar detta för självklart för att nämnas, men enkätsvaren visar att 11 av de 13 projekt som besvarade enkäten arbetade direkt med barn. I ljuset av detta framstår det som en viktig aspekt att ha god förståelse för barns beteende. I det teoretiska kapitlet *Om barns förhållande till rasism* framträder ett antal aspekter kring hur barn ser på människor utifrån etnisk tillhörighet och hur både mental utveckling och socialiseringsprocesser påverkar barns uppfattningar. Denna typ av kunskap ter sig direkt relevant för flertalet projekt och dessas möjligheter att nå goda resultat. Ytterligare aspekter av projektens behov av kunskaper kommer att diskuteras framöver (se Kunskapsbehov).

Vad gäller långsiktighet fick projekten besvara en öppen fråga som handlade om på vilket sätt de har uppnått långsiktiga effekter eller, om de inte gjort det, vad det berodde på. Projektens svar på denna fråga varierar beroende på verksamhet men ett antal teman framträder, vilket följande tre exempel visar:

Alla vuxna och barn som deltog i projektet fick nya unika kunskaper om flyktingbarns situation, vilket vi hoppas att vi förmedlade till publiken (vilket vi fick bevis på genom flera mail och brev).

Stora delar av projektets verksamhet genomförs idag som ordinarie verksamhet. Grupperna (som har blivit äldre) fortsätter att samarbeta och nya deltagare tillkommer konstant.

- 1. Föräldrar och barn fortsätter själva med läsande.*
- 2. Föreningen fortsätter med läsverkstaden i en enklare form.*

De långsiktiga effekterna kan delas in i två kategorier, dels handlar det om att projekten har lyckats *påverka* deltagarna i projektet och dels handlar det om att projektets verksamhet i någon form *lever vidare*. Det första citatet ovan är ett exempel på det förstnämnda

och de två övriga citaten handlar om verksamheter som lever vidare. En del projekt ger exempel som kan sägas ingå i båda dessa kategorier och ett typiskt exempel på hur projekten resonerar framkom i en av intervjuerna:

Långsiktighet är att vi har kunnat påverka människor som bor här. Vi har kunnat påverka och förändra och sätta igång processer hos människor och deras familjer. Så det är liksom många som är inblandade, trots att det är bara en eller två [från varje familj som deltar i projektet, förf. anm.], men de har ju många runt omkring sig, så för mig är det långsiktighet. Jag menar, det handlar om en framtid... i Sverige, för deltagarnas långsiktighet. Det andra är att projektet har fortsatt [...] och att vi har använt arbetsättet. Vi har utvecklat det under första året och vi har kunnat köra med det arbetsättet och kunnat påverka också andra att använda det och till och med skapat ett liknande projekt.

Långsiktighet som handlar om att individer har förändrats eller att processer har påbörjats är ofta svår att mäta, men ofta menar projekten att deltagarna genom t.ex. nya kunskaper om rasism bär med sig något som på sikt kan leda till förändrade attityder. Det handlar alltså om att deltagare har påverkats, och fem projekt ger exempel på denna typ av långsiktighet. Ett annat exempel från denna kategori kan vara att människor med olika kulturella bakgrunder har mötts och på så vis minskar fördomarna mellan dessa grupper. Det handlar ofta om aspekter som är svåra att konkret påvisa men projekten upplever ofta effekter av olika slag hos deltagarna, de kan t.ex. vara gladare, friskare eller lugnare. Att detta inte alltid går att vetenskapligt belägga betyder inte att projekten misstar sig i sina analyser. Deras upplevelser av positiva reaktioner hos deltagarna bekräftas ibland av reaktioner från andra, t.ex. lärare som säger att de barn som deltagit i ett visst projekt blivit mer harmoniska. Den andra kategorin av långsiktighet är att projektets verksamhet lever vidare, antingen som en ordinarie verksamhet eller genom att t.ex. en metod används inom organisationen. Denna form av långsiktighet är mer påtaglig så till vida att det är lätt att avgöra om en metod används eller om en viss projektverksamhet äger rum. Sju projekt anger att verksamheten eller delar av den eller metoder från Barn och rasism lever vidare i organisationen.

Samarbeten

Alla projekt utom två har skapat samarbeten med andra projekt eller organisationer, och lika många anger att samarbetena har fortsatt efter projekttidens slut. Dock ska tilläggas att ett respektive två projekt valde att hoppa över dessa påståenden. Att så många projekt skapar och behåller samarbeten visar att den prioritering som Allmänna arvsfonden arbetar utifrån, alltså samarbete mellan olika föreningar och skolor/kommuner, genomgående fått stort genomslag i Barn och rasism. Samarbeten som fortlever också är en form av långsiktighet. I de uppföljande intervjuerna berättar projektet *Stenbarnen* som genomfördes av Föreningen för teater och dokumentation i Järfälla om hur handläggaren på Allmänna arvsfonden hjälpte dem att hitta en samarbetspartner. *Stenbarnen* är en pjäs som utspelas under andra världskriget och handlar om barn som evakueras från London till landsbygden. Syftet med projektet var bl.a. att diskutera flyktingbarns situation och göra kopplingar till nutid. Detta är projektets berättelse om ansökningsförfarandet:

Alltså jag har en känsla av att det var lite slump för jag ringde upp [handläggaren på Allmänna arvsfonden, förf. anm.] och frågade: hur går det med vårt projekt och då började han leta fram det och läste. Så det första han sa var att vi ger inte egentligen pengar så här till teaterprojekt. Nehej, sa jag, men vi har faktiskt fått pengar av er förut och det har varit till teaterprojekt och det var inte så längesedan vi fick det. Jaha, jag ska kolla upp det. [...] Då försökte jag trycka på det här att det är väldigt viktigt för de barn som är med och barn i kommunen. Det här är ett viktigt ämne för man kan dra paralleller till nutid, ja, mycket sånt här. Ja, sa han men det räcker inte, det måste ge någonting för framtiden, det måste bli något bestående och mera... jaha, mera, jag vet inte hur han uttryckte det och det var då jag började nysta lite, menar du att det ska vara mer praktiskt?

I detta läge leder kontakten mellan handläggaren och projektet till ett konkret förslag, att projektet ska arbeta mer aktivt med flyktingar. Så småningom får projektet kontakt med ett boende för ensamkommande flyktingbarn som kallas för Röda Villan och inleder ett samarbete med dem. De ensamkommande flyktingbarnen får möjlighet att vara med i teaterövningar, och barnen som medverkar i pjäsen får besöka Röda Villan. Samarbetet leder till att en av pojarna på Röda Villan väljer att medverka i

pjäsen *Stenbarnen* som ett av de barn som tvingas bli evakuerade från London. Projektet reflekterar vidare över den input de fick från handläggaren på följande sätt:

Det var hans [handläggarens, förf. anm.] idé och det var jättebra. Och det kändes så här, nej, ska man göra det också för som du förstår är det här ett jättejobb det här, ah, ska jag liksom ta... men jag gör det, jag chansar på det! På ett sätt blev det så himla bra, även om vi inte fick med alla [flyktingbarnen, förf. anm.], men det blev en rolig erfarenhet för våra barn, för när vi åkte bort till dem, så fick de komma in i deras miljö. Bara det var ju spännande och att det blev möten på deras hemmaplan. Så tror jag ändå att det gav dem [flyktingbarnen, förf. anm.], hoppas jag, någonting. Och så att en pojke kom med var ju så roligt. [...] Han skrev ett så fantastiskt brev om hur mycket det hade betytt för honom och han kände att alla tyckte om honom, ja det var så här rörande. [...] Så jag tyckte att det gav en ny dimension att vi hade det här pratet och [handläggaren, förf. anm.] fick mig att komma på idéer om hur man praktiskt skulle kunna jobba.

Handläggarens bidrag som diskussionspartner och påtryckare ledde till ett lyckat samarbete och det stöd denne gav gjorde det också möjligt för detta projekt att erhålla medel. Denna samverkan hade inte uppstått om inte projektet fått idén av handläggaren och resultatet var berikande för projektet men också för samarbetspartnern. Att samarbeten som inte tillhör projektets ordinarie verksamhet uppstår leder till nytänkande, och inför nästa teaterföreställning funderar projektet på eventuella nya samarbetspartners. Ytterligare en aspekt av detta är dock den reflektion projektet gör, att detta händelseförlopp skedde av en slump. Att handläggarens råd hade positiva verkningar råder det ingen tvekan om, men däremot går det att ifrågasätta om denna typ av insatser sker slumpartat och endast vissa projekt har turen att få tala med en handläggare som bistår med denna form av rådgivning.

Fortlevnad

Vad gäller fortlevnad säger hälften av projekten att projektverksamheten upphörde när projekttiden var slut och således anger hälften det motsatta förhållandet. Vidare anger hälften av projekten att projektverksamheten kommer att drivas vidare genom

stöd från andra bidragsgivare eller inom organisationen. Detta kan jämföras med att två tredjedelar hade en plan för hur projektet skulle kunna fortsätta samt även finansieras efter att projektmedel från Allmänna arvsfonden upphört. Med andra ord finns det ett glapp mellan planer och faktiskt resultat gällande projektens fortlevnad. Detta kan t.ex. bero på att projekten inte har lyckats få finansiering eller att annan projektverksamhet har prioriterats. I de öppna frågorna har projekten fått resonera kring framtiden och en fråga handlade om hur projekten kommer att finansieras efter att medel från Allmänna arvsfonden upphört. Av de nio projekt som besvarade denna fanns både svävande och mer konkreta svar. Här följer några exempel och de två första är oprecisa medan de två sistnämnda är betydligt mer konkreta:

Vi söker efter andra möjligheter för att få medel.

En del av projektets aktiviteter är numera som föreningens ordinarie verksamhet. Vi har för avsikt att söka medel för att fortsätta de viktiga delar av verksamheten och utveckla det så att täcker flera utsatta barn.

Stora delar av verksamheten bedrivs som folkbildningsverksamhet och finansieras genom folkbildningsanslag från stat och kommun samt genom medlemsavgifter.

Genom nya bidragsansökningar och med stöd av kommunen och ABF.

De två första projekten letar efter ”andra möjligheter” och ”har för avsikt att söka medel” men till skillnad från de två sistnämnda exemplen konkretiseras detta inte. De mer svävande svaren kan tolkas som att projekten inte uttryckligen vet var de ska vända sig för att kunna söka nya medel. De aktörer som ger konkreta exempel är såvitt utvärderaren kan bedöma etablerade och med ett stort kontaktnät eller bred erfarenhet av att söka projektmedel. De som ger uttryck för en osäkerhet förefaller vara de mindre föreningarna. En idé utifrån denna slutsats vore att Allmänna arvsfonden under t.ex. projektledardagar tipsar projekt om vilka andra möjligheter som finns till att söka medel. Detta skulle hjälpa projekten att komma vidare och ge dem ökade möjligheter att driva projektverksamheten framåt.

Erfarenheter och framgångsfaktorer

Nästkommade öppna fråga handlade om vilka erfarenheter som dragits från projektet och här finns

också en variationsrik bredd av analyser från projektens sida. Vissa erfarenheter är specifika för enskilda projekt och därmed väldigt interna. Givetvis kan detta vara viktigt för det enskilda projektet men nedanstående exempel är utvalda därför att de i viss mån är tämligen allmänna och kan vara viktiga för andra projektverksamheter som vill arbeta med liknande frågor:

Att drama- och samarbetsövningar fungerar för oroliga barn med koncentrationssvårigheter. Att inlärning kan underlättas med hjälp av fysisk aktivitet.

Det har varit svårare att komma i kontakt med äldre lärare. Många är givetvis intresserade av frågorna men kanske saknar självförtroende att undervisa och utföra våra aktiviteter

- 1. Bra planering är viktigt.*
- 2. Finansiering för att sätta igång verksamheten behövs och ger stor effekt, energi och kraft.*
- 3. Fortlöpande uppföljning (hur går det?) och kontakt med föräldrar är mycket bra.*

Att i framtiden mer konkret kunna beskriva syftet och aktiviteter i projektet. Att uppskatta på ett bättre sätt nödvändiga resurser för projektet. Rangordna målgruppen så att de mest tilltänkta av projektets syfte skall täckas, begränsa aktiviteterna till projektets resurser och personal.

Fem projekt ger uttryck för iakttagelser som handlar om projektorganisation. Framför allt gäller det då tidsaspekten och vilka resurser som krävs för att genomföra projektet. Detta är svårbedömt och för många är projektverksamheten i sig en lärandeprocess. Vissa kanske gör ett projekt av detta slag för första gången, och då är processen med planering, genomförande och utvärdering i sig en del av de viktiga erfarenheterna som ger lärdomar inför framtida verksamheter. Att en del projekt lägger vikt vid genomförandeprocessen på en fråga som handlar om erfarenheter visar på vikten av att få möjlighet att prova på att driva projekt av detta slag. I ljuset av detta är det viktigt att Allmänna arvsfonden satsar på minde aktörer som inte är etablerade i organisationssverige, just för att de ska få chansen att prova på att driva projekt. Denna erfarenhet gör dem till starkare aktörer inom frågor som rör rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi men också

organisatoriskt starkare. Fem projekt lyfter istället fram metodologiska erfarenheter, både positiva och negativa sådana. Ett projekt nämner att det behövs nya metoder i skolor eftersom lärare emellanåt saknar kompetens för att hantera konflikter. Ett annat projekt lyfter fram att det är viktigt att engagera föräldrar i verksamheter som rör barn. I intervjuerna har erfarenheter och framgångsfaktorer också diskuterats och här framträder ytterligare dimensioner kring detta tema. Så här säger ett projekt:

Det är viktigt att som projektledare kunna tro på det, det är jätteviktigt att man tror på idén och att man själv har en bild om hur det ska vara. Att man har tillit från dem det berör. Det är jätteviktigt att som projektledare inte känna att du hela tiden måste anpassa dig till dina chefer, att du får ta ditt ansvar och du har fria händer för du tar ditt ansvar. Det är viktigt att man vet vad man gör och man har bra kollegor runt omkring sig förstås och att idén hamnar någonstans där det är möjligt att driva idén. Jag menar om jag hade den här idén i en annan organisation, jag vet inte, då kanske de inte alls... då kanske det är andra krav som ställts [...]. Det ska inte vara hinder från organisationen som driver den.

I denna reflektion speglas viktiga aspekter. Någon av dessa har berörts tidigare, som god kännedom om målgruppen. Andra aspekter handlar om de organisatoriska förutsättningarna. Ett projekt kan vara angeläget och välplanerat, men om det hamnar i en organisation som inte ser dess potential, har möjlighet att backa upp projektledarna eller rent utav har krav som blir ett hinder, då blir det svårt för projektet att agera trots en god idé. Projektet bör vara väl förankrat i moderorganisationen och ha en idé som projektledaren eller motsvarande verkligen tror på och vill driva. Precis som organisatorisk hemvist kan vara avgörande kan också fysisk hemvist vara betydelsefullt för ett projekts verksamhet, som följande projekt konstaterar när det berättar om vad som utgör dess framgångsfaktorer:

Eldsjälar, gamla eldsjälar och ny entusiasm kan man säga och att vi har det här huset. För många har ju inte någonstans att vara, de håller på i någon liten lokal här och någon liten lokal där [...]. Det här huset är vårt, och vi kan använda det precis som vi vill. Det är jobb också, vi har målat om hela huset två gånger

under den här perioden som vi har haft det och det är mycket jobb här inne, vi har gjort om foajén, men alltså, det tror jag har varit väldigt viktigt för oss att ha den här hemvisten, och huset i sig är så fantasieggande för folk som kommer hit, oh, här kan man göra det... Det tror jag är en viktig faktor. [...] Om det var något mer som gör att det är framgångsrikt, ja alltså att så många ställer upp som de gör och sliter som de gör, utan betalning tror jag också visar på ett behov som människor har att komma samman och göra någonting som är viktigt. För annars skulle man inte komma hit. Och att man har rätt trevligt och roligt när man gör det, trots allt alltså.

Fler än detta projekt har påtalat att det är viktigt att ha en bra lokal att hålla till i och som passar för aktiviteterna. En fysisk hemvist ger en trygghet till projektet men är också symboliskt viktig eftersom det går att utforma eller dekorera en lokal på ett sätt som passar verksamheten. Det kan röra sig om målningar, teaterartiklar, böcker eller liknande som på olika sätt symboliserar projektet eller om att t.ex. handikappanpassa lokalen. Förutom den fysiska hemvisten påtalar detta projekt också vikten av att ha människor runt omkring projektet som ställer upp på sin fritid. Projektet måste vara lockande för dem som är tänkta att ställa upp frivilligt och för att vara det måste det finnas ett gemyt och det måste vara trevligt att delta. Framgångsfaktorer enligt de två ovanstående projekten är således att ett projekt ska verka inom ”rätt” organisation, ha en bra lokal samt vara attraktivt för målgruppen och andra frivilliga krafter. Flera av de teman projekten lyfter fram kring erfarenheter som har dragits tangerar svaren i frågan som handlade om vad det var som gjorde att verksamheten gav eller inte gav förväntade resultat (se *Projektens resultat och långsiktiga effekter*). Framför allt gäller detta aspekter som rör själva processen att driva ett projekt.

Erfarenhetsspridning

De resultat och framgångsfaktorer som projekten har identifierat under projekttiden gör nytta inom deras egna verksamheter men ska helst också spridas till andra aktörer. I en av de öppna frågorna i enkäten ombads projekten att kommentera hur erfarenheterna kommer att förvaltas eller spridas, och så här svarar några av projekten:

Erfarenheterna tas till godo inför nästa projekt genom föreningens styrelse.

Föreningen driver en del aktiviteter. Erfarenheten används och förs vidare inom och utanför föreningen. Projektet har kontinuerligt spridit idéer och erfarenheter genom seminarier deltagande i konferenser, hemsidan och tidskrifter samt radiosändning.

På denna fråga kan svaren delas in i *intern* och *extern* erfarenhetsspridning. Det första citatet ovan är ett exempel på intern erfarenhetsspridning och det andra innefattar både intern och extern sådan. Nästan alla projekt nämner någon form av intern spridning av erfarenhet så som att metodiken fortfarande används inom organisationen, styrelsen har tagit tillvara kunskaper från projektverksamheten, delar av projektet drivs vidare i en annan form etc. Svaren tangerar många gånger de reflektioner som projekten gjorde då de diskuterade långsiktighet. Att nästan alla projekt på detta sätt sprider sina erfarenheter inom den egna verksamheten tyder på att verksamheten haft en stor intern betydelse och att den lever vidare efter projekttidens slut.

Det som däremot oroar något är att endast fem projekt uttalat nämner att de genomfört olika former av extern erfarenhetsspridning. Antalet kan vara något högre då ytterligare något projekt uttrycker sig på ett sätt som gör det svårt att avgöra om de menar intern eller extern erfarenhetsspridning. De externa exemplen handlar oftast om föreläsningar eller att andra projekt tagit kontakt och varit nyfikna på metoden och då fått information om denna. Enstaka föreningar har varit mycket aktiva och spridit erfarenheter på många sätt, via hemsida och andra media så som radio och tidningar. Sammantaget är intrycket att det är något få projekt som beskriver att de har haft en extern erfarenhetsspridning. Endast ett projekt nämner att de använt sig av en hemsida, och därtill kommer ytterligare ett projekt vars verksamhet handlar om att sprida information via en hemsida. Eftersom hemsidor är ett billigt och relativt lätt sätt att sprida information på är det förvånande att inte fler nämner denna informationskanal. Det kan finnas flera anledningar till detta. Erfarenhetsspridning kommer ofta in relativt sent i processen, när verksamheten är på väg att avslutas, och då går luften många gånger ur projekten och det kanske inte finns ork till att sprida lärdomarna. För mindre etablerade organisationer som driver projekt och inte har egna hemsidor sedan tidigare eller ett stort kontaktnät med andra projekt kan det vara svårt att finna kanaler för att sprida information. I den blankett med anvisningar för ansökan om projektstöd som går att finna på Allmänna arvsfondens hemsida framgår det

att projekten ska arbeta med erfarenhetsspridning, men det står inte uttryckligen att det ska vara externt. I ljuset av att flertalet projekt främst verkar arbeta internt med erfarenhetsspridning bör det kanske framgå om extern sådan är ett önskemål från Allmänna arvsfondens sida. Projektledarträffarna som Allmänna arvsfonden genomför kan vara ett forum för erfarenhetsspridning. Här har också några projekt deltagit och delat med sig av sina erfarenheter.

Projektledarträffar, centrala aktiviteter och utbildningar

Den sista delen av enkäten fokuserar på de projektledardagar som genomfördes kopplat till projektens kunskapsbehov. Projekten diskuterar också vilka svårigheter de stöter på under arbetets gång samt ger allmänna reflektioner kring Barn och rasism.

Projektledardagar

Under den tid Barn och rasism pågick genomfördes som redan nämnts projektledardagar med information om projektledning, Allmänna arvsfonden, etc. Allmänna arvsfonden har själva utvärderat dessa träffar med positivt resultat, men i enkäten fanns också några frågor om träffarna. Nio av de tretton projekt som besvarade enkäten hade deltagit i någon av projektledardagarna. Några missuppfattade sedan att de skulle svara på följdfrågor om detta, men sju projekt besvarade dem. Fem av sju tycker att dagarna gav dem nya kunskaper som de har haft nytta av i projektet, och lika många säger att de givit dem nya idéer, inspiration och kontakter som de har haft nytta av. Med andra ord är de flesta nöjda med projektledardagarna och har fått ut en hel del av dessa vad gäller kunskap, inspiration och kontakter. Utvärderaren har också haft möjlighet att delta i en projektledardag av detta slag (den 30 maj 2006) och det är tydligt att det finns ett stort mervärde i träffarna. Projekten får möjlighet att träffas och utbyta erfarenheter, det råder en positiv stämning och inte minst, projekten känner sig uppskattade. Så här beskriver ett av dem hur det upplevde träffen:

Projektledarträffar, ja alltså varför går man dit? Jo dels för att visa att man är seriös och duktig och så där, men samtidigt, det var intressant. Det var just det här med att det är mycket "hoppсан" i projektarbete. Liksom, du har målet här, den raka linjen hur de ska se ut, men så händer det en massa "hoppсан" hela tiden. Och det är okej! Så det handlar mer om att korrigera och att man inte ska vara rädd för att ringa

projektledaren [eg. handläggaren, förf. anm.] så jo då, det var bra. Sedan lärde man ju känna andra också. Vi bytte visitkort och snackade, så trevligt var det. Så att jag tycker stödet från arvsfonden, jag tyckte att det var helt okej.

Projektledardagarna handlar inte bara om information och kunskaper, de blir ett stöd för projekten och ett tillfälle att stämma av och dessutom få en personlig kontakt med handläggarna. Att se att även andra projekt har stött på svårigheter, fått ändra inriktning eller hitta nya vägar kan också upplevas som en lättnad. Träffarna bidrar på så sätt både med praktiska tips och psykologiskt stöd samt får en stödjande funktion. Några har i intervjuerna dock varit kritiska till tidpunkten för träffen. Flera projekt hade fått sin inbjudan först efter det att deras projektverksamhet upphört eller i slutfasen. Deras önskemål är att en projektledardag av detta slag genomförs i början av projektiden, vilket låter klokt eftersom de då får större möjlighet att använda kunskaperna. En jämförelse mellan resultaten i enkätsvaren i Barn och rasism och Arm i arm – 4:e initiativet visar inga påtagliga skillnader i hur projekten upplevde projektledardagarna. Detta trots att träffarna inom Arm i arm – 4:e initiativet i högre utsträckning behandlade frågor kring satsningens tema, alltså rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering. Dessa träffar var riktade speciellt till projekt inom denna satsning medan det vid träffarna för Barn och rasism också ingick andra projekt som erhållit medel av Allmänna arvsfonden. Inom båda satsningarna var projekten nöjda med dessa evenemang och har fått ut mycket av dem både vad gäller kunskap och inspiration. Utvärderaren medverkade även vid en projektledarträff inom Arm i arm – 4:e initiativet och har en reflektion kring detta. Genom de riktade projektledarträffarna i denna satsning skapades en samhörighet mellan projekten, vilket tillförde ytterligare en dimension. Projekten upplevde en gemenskap grundad i att de alla var en del av Arm i arm – 4:e initiativet. Det talades t.o.m. om en Arm i arm-anda som genomsyrade dessa träffar, vilket projekten upplevde som positivt.

Kunskapsbehov

Ett antal påståenden i enkäten fokuserade på hur projekten ser på sin kunskapsnivå och behov av kunskaper. Denna del av utvärderingen kommer att jämföras med resultaten från utvärderingen av Arm i arm – 4:e initiativet eftersom det inom ramen för den sistnämnda satsningen gjordes stora ansträngningar för att ge projekten möjlighet att utveckla sina kunskaper inom områdena rasism, främlingsfientlighet, homofobi

och diskriminering. Detta var unikt för Arm i arm – 4:e initiativet, och eftersom satsningen jobbar med samma problemområden är det intressant att se om det går att dra några paralleller. Alla projekt inom Barn och rasism utom ett, menar att de redan från start hade den kunskap om rasism och/eller främlingsfientlighet och/eller homofobi och/eller diskriminering och/eller integration som de behövde för att driva projektet. Trots att projekten således uppfattade att de hade tillräcklig kunskap svarar hälften av projekten att de hade behov av mer kunskap om problemområdena. Det verkar alltså finnas ett behov av ytterligare kunskaper inom dessa områden. Fem av de sju projekt som deltog i projektledardagarna menar också att dessa gav dem nya kunskaper om rasism, främlingsfientlighet, homofobi, diskriminering och/eller integration vilket innebär att projektledardagarna på så sätt kan ha bidragit till att täcka detta behov. Under intervjuerna har projekten fått reflektera över kunskapsbehovet och de ombads också försöka förklara varför så många projekt säger sig ha tillräcklig kunskap men ändå känner att de behöver mer. Så här säger ett projekt:

Jag vet inte det faktiskt. Det vet inte jag vad det är de vill ha mer av. Om man tänker på mig själv... alltså det måste ju också bero på om man nu som projekt tänker sig de människor som är med i projektet. Vi hade ju väldigt många barn och jag antar att de har en annan kunskap om rasism än vad jag har till exempel. Och invandrarfientlighet och så. Det där är så personligt också. Jag tror säkert att det finns jättemycket som jag skulle behöva. [...] Jag skulle behöva mer kunskap om olika länders kultur. Invandrare så, det är ju folk precis som du och jag. [...] Jag skulle behöva mycket mera kunskap om normer, hur ser ni på det, hur gör ni där? Det är väldigt hopklumpat tycker jag det här med rasism och främlingsfientlighet. Man drar allt över en kam.

Projektet ger uttryck för en osäkerhet över begreppen och deras innebörd, främmande kulturer och hur barn uppfattar och lär sig förstå etniska skillnader mellan människor. Osäkerheten kring begreppens innebörd har varit ett tema i den teoretiska delen (se *Rasism och därtill relaterad problematik*) och det har även hur barn förstår etniska skillnader varit (se *Barns förhållande till rasism*). Denna form av osäkerhet är inte ovanligt för aktörer som verkar inom områden som rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi. Att ha en kunskapsmässig förankring i frågorna

minskar osäkerheten, och även om projekten inte exakt vet vad det är de behöver mer kunskap om finns det ett icke definierat behov av fördjupad kännedom om problematiken och om barns förhållningssätt till densamma.

Ett liknande fenomen inträffade i utvärderingen av Arm i arm - 4:e initiativet då projekten svarade på ett likartat sätt, de sade sig ha tillräcklig kunskap, men behövde samtidigt mer. Dessa projekt fick möjlighet att närvara vid ett antal projektledarträffar som erbjöd kunskapsutveckling i frågor om rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering. Det visade sig då att 4 av 5 projekt menade att de genom dessa träffar hade fått nya kunskaper om problemområdena, och i relation till detta diskuterades att projekten hade ett *dolt kunskapsbehov* vad gäller dessa frågor. De trodde sig ha tillräcklig kunskap men under projektledarträffarna upptäckte de att de hade mer att lära och blev uppmärksammade på fler aspekter av de problemområden de arbetade mot. En förklaring till detta är att det kan vara svårt för enskilda projekt att utvärdera sitt eget kunskapsbehov och veta vilka ens svaga respektive starka sidor är. Kanske vet de heller inte vilken kunskap som finns att tillgå inom dessa områden (se *Utvärdering av Arm i arm – 4:e initiativet* 2004:53). Eftersom det är få projekt som medverkar i Barn och rasism är det inte rättvisande att göra en direkt jämförelse satsningarna emellan, men däremot är det rimligt att anta att ungefär samma resonemang går att använda för att förklara projektens kunskapsbehov.

Stödåtgärder

Allmänna arvsfondens handläggare agerar ibland som bollplank gentemot projekten och stöttar dem på så vis under projektarbetet. Det ska dock framhållas att handläggarna inte uttalat har en stödfunktion, utan "bollplankandet" ska ses som ett informellt stöd. Även om handläggarna inte uttalat har en stödjande funktion kan en fördjupning i de svårigheter projekten stöter på visa vilka områden dessa uppfattar som problematiska. De sista påståendena i enkäten handlade därför om huruvida projekten haft behov av någon form av stöd under arbetets gång. Det är inte säkert att det är Allmänna arvsfonden som ska bistå med ytterligare stödinsatser, men det kan vara bra att ha kännedom om vad projekten upplever att de har behov av.

Två tredjedelar av projekten tycker att de har fått stöd från handläggaren på Allmänna arvsfonden, vilket har hjälpt dem att bedriva sin verksamhet. Endast fyra projekt säger att de hade behövt andra former av stöd än de som har erbjudits från Allmänna

arvsfonden för att kunna genomföra sina projekt och två av dessa nämner att de hade behövt ytterligare finansiellt stöd. Ytterligare ett exempel är ett projekt som önskade riktade seminarier med sakkunniga i de problemområden som Barn och rasism behandlar. Detta tangerar den tidigare diskussionen om det dolda kunskapsbehovet, och som redan har nämnts verkar det finnas ett behov av ytterligare kunskaper om rasism och därtill relaterad problematik. Tilläggas bör dock att frågan har lett till missförstånd så till vida att ett projekt uppfattat det som att handläggarna hade till uppgift att vara ett stöd i högre utsträckning än vad dessa faktiskt hade. I intervjuerna har också stödaskten diskuterats och intrycket är som helhet en belåtenhet med den hjälp som erbjöds.

En aspekt har dock lyfts fram under intervjuerna och det handlar om feedback till projekten efter att verksamheten avslutats. Vissa projekt är osäkra på vad Allmänna arvsfonden har tyckt om deras projekt och så här uttryckte ett projekt detta:

Men vad jag saknade lite var responsen från vår utvärdering. Vad tyckte de om vårt projekt? Alltså, är det deras uppgift att säga det? Vi fick ingen respons på vår utvärdering vilket gjorde att vi vet inte vad de tycker. De kanske tyckte att vi gjorde ett skitdåligt jobb och att det inte såg bra ut. Jag vet inte. [...] För det kan ju vara så, jag menar om man nu t.ex. inte ger ett så seriöst intryck och de kanske tycker att, ja men det här var inte riktigt vad vi hade räknat med men okej då, de har fått sina projektpengar, så det finns inget vi kan göra. Men så skickar man in en ny [ansökan, förf. anm.] och så säger de ingenting utan bara säger ja men de där kan inte vara med för de...

Efter att ha genomfört projektarbetet finns det bland projekten ett behov av återkoppling från Allmänna arvsfonden. Redovisningar och dokumentation skickas in regelbundet men projekten har ingen vetskap om hur dessa tas emot, vilket leder till en osäkerhet inför framtiden. Kommer de att kunna söka medel från Allmänna arvsfonden för framtida projekt eller har de gjort ett dåligt intryck? Några projekt nämner också att de önskar att handläggarna hade kommit och besökt dem under projekttiden så att de hade fått möjlighet att visa upp sitt arbete. Grundläggande handlar detta om ett behov av återkoppling från finansören. Det sammanfattade intrycket är således att projekten är nöjda med stödinsatserna som helhet men saknar återkoppling under och efter projektidens slut.

Slutligen har projekten fått skriva ner övrigt som de vill tillägga. Här finns en variation av kommentarer som tar upp såväl positiva som mer kritiska aspekter. Inget av projekten lyfter fram några nya aspekter som inte tidigare diskuterats i utvärderingen, men ett ställer frågan "hur mäter man effekter (resultat) som handlar om mentala processer hos människor?". Att detta kan vara problematiskt har diskuterats tidigare (se Redovisningar) men denna självkritiska reflektion visar på en svårighet som säkert fler än detta projekt upplever, att visa, mäta och redovisa effekter av ett påverkansarbete. Nedan följer några exempel på övriga kommentarer.

Projektet som jobbar med liknande frågor måste vara flerårigt för att få resultat och se hur situationen ser ut efteråt. Det tar tid och kraft.

Projektverksamheten tar oftast i anspråk stora resurser även från den ordinarie verksamheten i de flesta nystartade föreningar. Det är därför viktigt, att medel för ett projekt skall vara tillräckligt för att ha egen personal och resurser för projektverksamheten. Det ideella initiativet är ofta inte tillräckligt för att driva till ett projekt i mål och lyckas! Lycka till.

** Det hade varit önskvärt med fler Projektledarträffar. Vi var på en träff innan projektet startade.*

Exemplen ovan visar att projektverksamheterna tar mycket kraft från aktörerna, och eftersom de väljer att lyfta fram detta under rubriken övrigt att tillägga är det en för projekten viktig erfarenhet som de vill förmedla. Några projekt svarar i positiva ordalag och berömmar handläggaren och tackar för att de har fått medel av Allmänna arvsfonden, vilket visar hur betydelsefull projektverksamheten är för dem. I den positiva anda som projekten förmedlar i den sista öppna frågan kommer redovisningen av enkätsvar och intervjuer att avrundas. Sista ordet innan slutdiskussionen ges till ett projekt som i en intervju sätter ord på innebörden i projektet både för dem som genomfört det och för deltagarna:

Det här är ett familjeprojekt och därför har vi hela tiden haft barnen i centrum, vi har t.ex. gjort olika aktiviteter för barn, vi har fixat så att mödrar och fäder mådde bra så att de kunde ta hand om sina barn. Och vi pratade om lagar, regler, fostringsmetoder, och det var liksom, det fick ta så lång tid. [...] Vi ska sätta igång en sådan process och därför fick det ta tid. Och det var rätt så roligt för att några barn skickade brev till mig, tack, min mamma mår mycket, mycket bättre, hon använder inte mediciner. Och då jag var trött så kände jag, wow, jag är inte alls trött, jag fick kraften igen att fortsätta när man får ett sådant brev. Och då kände jag att det är familjen och barnen som är i centrum.

SLUTDISKUSSION

I nedanstående kapitel diskuteras en del av utvärderingens slutsatser i en resonerande form. Fokus ligger på de utgångspunkter satsningen hade och hur dessa har förvaltats, behovet av kunskaper hos projekten samt på vilket sätt medel från Allmänna arvsfondens lämnar spår hos projekten och deras målgrupper.

Utgångspunkterna inom Barn och rasism

Rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi är utgångspunkter för satsningen och nedan diskuteras hur dessa har tillvaratagits i Barn och rasism. Detta följs av en diskussion om projektens behov av kunskaper inom dessa områden och resonemang om vilken inverkan sådan kunskap kan ha på en satsning av detta slag.

Problemområdenas genomslag

I de teoretiska kapitlen diskuterades hur antirasistiska aktörer förhåller sig till problemområdena rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi samt hur deras förhållningssätt kan relateras till vetenskapliga analyser av samma begrepp. Rasism är det begrepp som antirasistiska aktörer uppfattar som mest problematiskt, medan det råder samsyn kring innebörden främlingsfientlighet och diskriminering. Homofobi är ett begrepp som många aktörer ogillar, de vill istället tala om heteronormativitet. I enkätundersökningen tillfrågades projekten om vilket eller vilka problemområden de har verkat mot. De har också fått ta ställning till om deras insatser kan beskrivas genom begreppet integration trots att detta inte nämns i de officiella utgångspunkterna som ett verkningsområde för projekten. Flera projekt framstod vid en genomgång av utvärderaren som integrationsfrämjande snarare än ”anti” rasism etc. Det stod projekten fritt att tolka dessa begrepp som de ville, och i satsningens utgångspunkter fanns inga klargöranden kring hur dessa begrepp skulle definieras. Av den teoretiska genomgången framgår det hur antirasistiska aktörer generellt betraktar dessa begrepp och förhåller sig till dem.

Då projekten tar ställning till vilket eller vilka områden de har verkat mot framkommer det att homofobiperspektivet haft dåligt genomslag inom ramen för Barn och rasism. Endast två projekt säger att de har verkat mot detta. Vart tredje projekt har

arbetat för att förhindra rasism, främlingsfientlighet och diskriminering. Observera dock att projekten kan ange att de verkat mot ett eller flera av problemområdena, så resultaten visar hur många projekt som anser sig ha verkat inom respektive problemområde. De allra flesta beskriver att de har arbetat *för* integration. Så mycket som två tredjedelar av projekten tycker att detta begrepp beskriver deras insatser, och av dessa anger fem projekt att de endast arbetat med integration. Detta kan kopplas till diskussionen ovan, att rasism är ett begrepp som det är svårt för många aktörer att förhålla sig till. Medan rasism uppfattas som ett problematiskt begrepp så är integration däremot ett välkänt begrepp med ett bredare anslag än rasism. I intervjuerna diskuterades också problemområdena och hur projekten verkat mot dem. I detta sammanhang är en reflektion från utvärderaren att flera projekt verkade känna sig tvingade att på något sätt presentera de aktiviteter de genomfört i termer av att de var ”anti” rasism, främlingsfientlighet, diskriminering eller homofobi. Projekten föreföll inte själva ha resonerat i dessa termer då de genomförde projektverksamheterna. Detta tyder på att de till viss del inte identifierat sig med satsningens utgångspunkter utan snarare drivit integrationsfrämjande insatser. Ett rimligt antagande är att detta beror på att integration är ett begrepp som används mycket i den offentliga debatten men också att integration kan omfatta ett brett spektrum av projektverksamheter medan t.ex. arbete mot rasism eller mot homofobi är mer specifikt. Exakt vad projekten menar med att de verkat för integration framgår inte.

Har Barn och rasism lyckats ta tillvara utgångspunkterna i satsningen, att verka mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering gentemot målgruppen barn upp till 12 år? Barn upp till 12 år har projekten nått även om en del projekt har haft vuxna som målgrupp och något enstaka även har riktat sig till ungdomar. Vad gäller utgångspunkterna kring rasism och därtill relaterad problematik är det mer tveksamt om Barn och rasism som helhet har verkat mot dessa områden. Även om vart tredje projekt har angett att de i någon mån agerat mot rasism, främlingsfientlighet eller diskriminering är det integrationsperspektivet som genomsyrar Barn och rasism. Både enkätsvar, intervjuer och en genomgång av projektansökningar och redovisningar bekräftar denna bild. Detta betyder inte att projekten inte har lyckats med sina respektive föresatser, däremot betyder det att Barn och rasism som helhet inte lyckats ta tillvara de problemområden som satsningen vill motverka. Om utgångspunkten är att verka mot rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi

krävs det troligtvis definitioner eller formuleringar som anger vad detta ska innebära för den specifika satsningen. Det är en balansgång mellan att styra och stötta projekt, men om utgångspunkten är att agera mot t.ex. rasism kan en definition av detta ge projekten en bättre förankring i problematiken. Det skulle också göra det mindre svårt att förhålla sig till problemområdena om det tydligt framgick vad Allmänna arvsfonden har för syn på dessa.

Eftersom homofobiperspektivet har fått dåligt genomslag i Barn och rasism finns det också anledning att reflektera över hur en satsning kan inbegripa även detta problemområde på ett sätt som gör att projekt vill arbeta med denna fråga. En reflektion är att antirasistiska aktörer generellt föredrar begreppet heteronormativitet framför homofobi. Detta kan vara en nyckel till hur homofobiperspektivet skulle kunna införlivas i en satsning av detta slag. Genom att tala om heteronormativitet istället för homofobi förändras perspektivet och handlar om vilka normer och värderingar som råder i samhället. Normer gäller inte bara områden som homosexualitet utan en diskussion om samhällets normer kan omfatta hur vi ser på människor med annan etnisk bakgrund, vilket kan relateras till rasism. Att ha utgångspunkten normer-avvikelse gör att flera problemområden kan diskuteras utifrån vad som uppfattas som normalt i samhället. I utvärderingen till Arm i arm – 4:e initiativet fördes ett resonemang kring för- och nackdelar med att jobba ”för” eller ”mot” någonting (se Utvärdering av Arm i arm – 4:e initiativet 2004:97f) och en av riskerna med att arbeta ”mot” är att övergripande principer om till exempel alla människors lika värde riskerar att glömmas bort. Att verka ”mot” rasism innebär inte automatiskt att stereotyper kring homosexualitet också bekämpas medan ett arbete ”för” t.ex. jämlikhet är en bredare utgångspunkt som innefattar svårigheter av såväl rasistisk- som homofobisk karaktär. Inför framtida satsningar kan det därför vara värt att fundera över om ett arbete *mot* t.ex. rasism också bör innefatta ett arbete *för* t.ex. integration, mänskliga rättigheter eller alla människors lika värde. De dubbla perspektiven utgör en helhet för projektet och sätter fokus både på en positiv målsättning och vad som bör motverkas. Detta ligger också i linje med hur projekten i Barn och rasism konkret har valt att arbeta. Att integrationsperspektivet har fått stort genomslag visar att projekten uppskattar att jobba för en positiv målsättning och att fastställa positiva mål skulle därför överensstämma med projektens sätt att arbeta.

Det dolda kunskapsbehovet

En annan aspekt av problemområdena är hur projekten förhåller sig till dem kunskapsmässigt. *Det dolda kunskapsbehovet* visar att projekten behöver stöd i frågor som rör rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi. Att det finns ett sådant framkommer utifrån enkätsvaren där alla projekt utom ett menade att de hade *tillräckliga* kunskaper om problemområdena samtidigt som hälften av projekten menar att de har behov av *mer* kunskap. Detta kan återspegla den osäkerhet som många antirasistiska aktörer känner inför den sammansatta problematik som Barn och rasism omfattar. Rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi är komplexa problemområden. I en satsning som denna kan kunskaper av det slag som diskuterats i de teoretiska kapitlen vara av intresse för projekten redan innan de påbörjar sin verksamhet, eller åtminstone i inledningsfasen. Inte minst är det relevant för projekt som jobbar direkt med barn att vara medvetna om hur barn lär sig uppfatta skillnader och i vilken ålder det finns störst möjlighet att påverka barn. Överlag är det dock få projekt som på något sätt har problematiserat målgruppen barn. Kanske uppfattas målgruppen som självklar, men samtidigt är det förvånande att få har uttryckt någon tvekan kring barns synsätt på frågor som kan relateras till rasism eller på hur påverkansarbete gentemot barn kan bedrivas. Det är betydligt vanligare att projekten uttrycker osäkerhet kring problemområdena eller kring själva projektprocessen. Att få reflektioner kring barn förekommer gör att det är svårt att dra slutsatser kring hur projekten ser på målgruppen.

Det finns undantag och exempel på projekt som uttryckt osäkerhet kring barns uppfattningar om rasism. T.ex. säger en informant ”vi hade ju väldigt många barn och jag antar att de har en annan kunskap om rasism än vad jag har till exempel” (se *Kunskapsbehov*). Hur barn påverkas och mognar i sitt förhållningssätt till etniska skillnader förefaller vara ytterst relevant för de aktörer som jobbar med denna problematik även om projekten inte själva uppmärksammar detta. Kanske går det även i detta sammanhang att tala om ett dolt kunskapsbehov, projekten har inte funderat i dessa banor eller reflekterat över att målgruppen barn kan problematiseras. Det finns teoretiska och metodologiska kunskaper som skulle kunna utgöra ett stöd för projekt som arbetar med barn och rasism. Ett konkret exempel kan belysa detta. Ett projekt uttrycker sig på ett sätt som kan tolkas som att det indirekt arbetat mot rasism. Projektet har inte uttryckligen agerat mot rasism utifrån argumentet att detta är svårt att diskutera med barn utan istället pratat om ”hur vi ska vara med varandra”

(se *Rasism, främlingsfientlighet, diskriminering eller homofobi?*). Projektets argumentation visar ett genomtänkt förhållningssätt, och det finns således goda grunder för att arbeta indirekt mot rasism med barn eftersom problematiken är komplex. Forskning visar dock att barn tidigt lär sig förstå etniska skillnader. Redan i 3-4 års ålder kan barn uppfatta dessa skillnader, och barns förmåga att förstå rasproblematik ska därför inte underskattas. Denna förkunskap kan ge vägledning i hur ett påverkansarbete gentemot barn kan utformas. Barn är mest påverkansbara i åldrarna 8-12 år, och mot bakgrund av detta ter sig satsningens fokus på barn upp till 12 år lämplig. Barn kan påverkas bl.a. genom att få övning i att utveckla flexibiliteten i sitt tänkande, och genom olika kulturella uttrycksformer få insikt t.ex. i hur människor lever i andra delar av världen (se *Barns förhållande till rasism*). Flertalet av de projekt som deltar i Barn och rasism använder också kultur som ett medel att diskutera rasism, mångkultur, integration och diskriminering och det är påtagligt att påverkansarbete många gånger tar sin utgångspunkt i kulturella uttrycksformer. Exempel från Barn och rasism är projektet *Stenbarnen* av Föreningen för teater och dokumentation i Järfälla, projektet *Drama som helande länk/Fantasilek* av Landskrona Statsbibliotek och Integrationsprojekt *Karlstad/Hammarö – Karamba* av Studieförbundet i Karlstad (se bilaga 2).

Med tanke på att homofobiperspektivet knappast fick något genomslag inom ramen för Barn och rasism är det sannolikt ett område som projekten skulle behöva mer kunskaper om eller andra former av incitament för att agera mot. Detta kan gälla teoretiska kunskaper men också förslag på metoder som går att använda för att verka mot både rasism och homofobi. Detta är särskilt relevant eftersom grundtanken går ut på att det är gynnsamt att agera parallellt mot rasism och homofobi. En satsning enbart på homofobi gentemot en likartad målgrupp hade sannolikt attraherat en annan form av projektaktörer. Om tanken är att det ska finnas ett mervärde i att verka mot dessa problemområden parallellt behövs det strategier för att få projekt intresserade av kopplingarna mellan dem. Det är möjligt att projekten på ett naturligt sätt hade kunnat införliva homofobiperspektivet om de hade fått tips om metoder och handledning i hur ett arbete mot rasism kan gå hand i hand med ett arbete mot homofobi. Återigen är det en balans mellan att styra och stötta projekten, men om homofobiperspektivet ska få genomslag behövs konkreta insatser som underlättar för projekten och får dem att tänka i nya banor där ett arbete mot rasism kan kopplas till ett arbete mot homofobi.

Spår och inverkan

Utifrån enkäter och intervjuer framträder ett antal teman som visar på vilket sätt medel från Allmänna arvsfonden lämnat spår både hos de enskilda projekten men också hos målgruppen. På vilket sätt detta kan redovisas diskuteras, och i detta sammanhang är det rimligt att tala om indikationer på vilka avtryck medel från Allmänna arvsfonden lämnar.

Interna erfarenheter

En av utgångspunkterna för utvärderingen var att diskutera vilka spår Allmänna arvsfondens medel lämnar och under vilka förutsättningar detta sker. Att de medel som projekten får del av gör avtryck finns det flera tecken på i denna utvärdering. Av enkätresultatet framgick det att hälften av projekten fortlever efter projekttidens slut. Huruvida detta är ett positivt eller negativt resultat kan diskuteras. Även om det från Allmänna arvsfondens sida finns en förhoppning att projekten ska leva vidare så är projekt till sin karaktär många gånger tillfälliga. Samtidigt är det inte säkert att det viktiga är att projekten i sig lever vidare. Tidigare diskuterades att två tredjedelar av projekten angav att projektet har *påverkat* hur organisationen kommer att arbeta i framtiden (se *Projektverksamhetens utsträckning och projektens framtidsplaner*). Detta är ett sätt för projektet att fortleva, genom att nya arbetsmetoder och erfarenheter tas tillvara i framtida verksamheter. Tio projekt har angett att de under projekttiden skapat samarbeten som lever vidare (se *Samarbeten*). Detta kan också ses som ett tecken på att verksamheten lämnar spår som lever kvar efter avslutat projekt. Detta är indikationer på att projekten har fått ut mycket av att driva sina verksamheter, vilket både enkäter och uppföljande intervjuer visar. Dessa erfarenheter tas i framtiden tillvara på olika sätt av de medverkande aktörerna.

I utvärderingen finns det över huvud taget flera exempel på att projekt lyfter fram aspekter som kan kopplas till lärdomar och/eller erfarenheter av att driva projektverksamhet som gjorts under Barn och rasism. Då projekten diskuterade anledningarna till varför de nått eller inte nått förväntat resultat framhöll flera projekt interna faktorer kring planering och organisation. De långsiktiga effekterna beskrivs till viss del i termer av interna erfarenheter så som att metoder lever vidare i organisationen eller att verksamheten har blivit permanent. Flera projekt lyfter fram aspekter som rör projektorganisation då de diskuterar erfarenheter från Barn och rasism, och då de redovisar hur de har arbetat med erfarenhetsspridning har flertalet projekt fokuserat på att sprida erfarenheter internt. I enkätens

sista fråga där projekten fick skriva om de hade något övrigt att tillägga framkom även synpunkter kring projektprocessen. Sammantaget visar detta att för många aktörer är erfarenheten av att driva ett projekt med allt vad det innebär i form av planering, genomförande och redovisning, en viktig erfarenhet. Att projekten i många olika sammanhang lyfter fram infallsvinklar som rör detta visar att projektprocessen i sig för många projekt lämnar spår och erfarenheter som projekten sedan bär med sig.

Ett perspektiv utifrån denna slutsats är att ju mindre aktören är, desto större spår lämnas troligen i den enskilda organisationen eller föreningen. En tredjedel av projekten ansåg att det projekt de genomförde inom Barn och rasism var deras huvudsakliga verksamhet under projekttiden, och som har nämnts tidigare är det ofta de mindre etablerade föreningarna som har angett detta. Det innebär att Allmänna arvsfondens medel har varit avgörande för att dessa aktörer ska kunna bedriva verksamhet. Att mindre etablerade föreningar får möjlighet att finansiera projekt genom Allmänna arvsfonden är angeläget, dels för att projektverksamheten naturligtvis i sig själv många gånger kan vara betydande, men också för att aktörer på detta sätt lär sig mycket om att bedriva projekt. I större organisationer kan medel från Allmänna arvsfonden givetvis också lämna betydande avtryck. Skillnaden är att för mindre föreningar *är* projektet i princip hela verksamheten och blir då självfallet centralt för föreningen som helhet.

Indikationer

Ytterligare indikationer på vilka spår medel från Allmänna arvsfonden lämnar och vilken inverkan de har går att finna i hur projekten resonerar kring långsiktiga effekter. Som beskrevs tidigare kan projektens uppfattning om långsiktiga effekter delas in i två kategorier som handlar om att verksamheten har *påverkat* deltagare eller att den i någon form *lever vidare*. I enkäten har samtliga svarat att projektet har gett eller kommer att ge långsiktiga effekter. När det gäller påverkan kan detta handla om att de individer som har ingått i målgruppen på något sätt har förändrats under projekttidens gång. Projektet har olika sätt att exemplifiera detta på, och ett projekt framhåller t.ex. att målgruppen har fått bättre hälsa och blivit friskare under projekttiden. Vissa projekt har genom kontakt med lärare till barn som deltagit i projektet fått reda på att barnen har blivit lugnare, mer harmoniska eller klarar sig bättre i skolan. Ibland är denna typ av påverkan något projekten tror och hoppas på utan att säkert veta om det verkligen är så. De har

en vision om att det arbete de utför ska ge individerna i målgruppen nya erfarenheter och fördjupad förståelse för t.ex. människor från andra kulturer. Denna typ av påverkan är svår att vetenskapligt belägga. Men en del av ovanstående exempel skulle hypotetiskt vara möjlig att mäta. Till exempel skulle det med läkarexpertisens hjälp gå att fastställa huruvida en viss målgrupp blivit friskare och t.ex. fått bättre värden under en given projekttid. Det ställer dock höga krav på projekten eftersom det kräver specialistkompetens och betydande finansiella medel. I andra fall är det sannolikt betydligt svårare att säkerställa huruvida målgruppen har påverkats. Det är t.ex. svårt att mäta om fördomar hos en viss grupp har minskat under en given projekttid. Ett påverkansprojekt behöver heller inte per definition ha omedelbar verkan.

Frågan är hur stor vikt som ska läggas vid huruvida projekt "vetenskapligt" kan belägga att deras verksamhet innebär en påverkan på målgruppen? Istället för att fokusera på vad som går att säkerställa är det mer fruktbart att tala om indikationer. De flesta projekt ger indikationer av det slag som beskrivits ovan på att deras verksamhet ger effekter. Visst kan enskilda vittnesmål på förändring i ett kritiskt perspektiv ses som bara enstaka exempel. De flesta projekt bär dock vittnesmål antingen från egna iakttagelser om förändring hos målgruppen eller observationer från andra aktörer som är nära målgruppen och som uppmärksammat förändring av olika slag. Projektens redovisningar bidrar också med tecken på hur målgruppen uppfattat verksamheten. Dessa kan visserligen ur ett kritiskt perspektiv uppvisa brister av olika slag och mäter inte alltid det de borde. Men de visar ändå oftast att målgruppen har uppskattat aktiviteterna och detta ska inte underskattas. Sammantaget finns det därigenom flera indikationer från projekten som visar att projektmedlen ger effekter som påverkar enskilda individer.

Vad gäller den andra kategorin av långsiktiga effekter, att projektverksamheten i någon form lever vidare, är dessa lättare att påvisa. Halften av projekten anger som nämndes tidigare att projektverksamheten kommer att drivas vidare efter projekttidens slut. Flera projekt nämner också att metoden lever kvar inom organisationen eller att den kunskap som projektet har genererat förvaltas i framtida projekt. På så sätt tas erfarenheterna tillvara och lämnar avtryck hos de aktörer som drivit projektet. Inom projekt stärks också de individer som engagerar sig i verksamheten och deras kunskaper om rasism och därtill relaterad problematik förbättras. De blir på så vis också som enskilda individer starkare företrädare för antirasism.

En väsentlig aspekt av detta är att de goda krafterna i samhället genom projektmedel får möjlighet att växa och bli stärkta i sitt engagemang mot rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi. Detta är också en indikation på att de medel som Allmänna arvsfonden bidrar med spelar roll för hur organisationer och föreningar utvecklas och stärks.

För flera av projekten inom Barn och rasism har målgruppen varit knuten till projekten på så sätt att den delvis har utgjorts av barn till dem som bedrev projektverksamheten, barn i närområdet eller liknande. Det betyder att de personer som var engagerade i att driva verksamheten också hade ett personligt intresse i målgruppen, och att få möjlighet att driva ett projekt innebär stor personlig vinning både för projektmedlemmarna och målgruppen. Under intervjuerna har ofta det personliga engagemanget varit påtagligt hos informanterna och att projektverksamheten har betytt mycket för de enskilda projekten är otvetydigt. Över huvud taget är kunskap och förståelse för målgruppens intresse en grundläggande aspekt, vilket ett antal projekt har lyft fram i olika sammanhang. Konsekvensen av att inte ha kännedom om målgruppen kan vara att det blir svårt att bedriva en framgångsrik projektverksamhet. Ett projekt som inte nådde målgruppen resonerade självkritiskt kring att de hade ett uppifrånperspektiv och att de nästa gång måste förankra projektet hos målgruppen innan de påbörjar en verksamhet. En aspekt av detta är att trots att projekten verkar inom ett fält som kan beskrivas som antirasistiskt, d.v.s. de agerar inom en satsning mot rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi och verkar för integration, behöver detta inte betyda att de är befriade från fördomar. Att verka inom dessa områden är inte en vaccination mot föreställningar om "den Andre" eller andra former av fördomar t.ex. gällande målgruppen. Detta gör det perspektiv som flertalet projekt har lyft fram, att ha god kännedom om målgruppen, extra viktigt. Ju bättre kunskap ett projekt har om målgruppen och de problemområden de verkar mot, desto mindre är risken att projekten omedvetet reproducerar fördomar eller liknande om densamma.

Att projekten har god kännedom om, ett engagemang för och kanaler för att nå målgruppen är alla centrala aspekter för att medel från Allmänna arvsfonden ska kunna nyttjas på bästa sätt. Förutom kännedom om målgruppen har det också framkommit i utvärderingen att projekten menar att en förutsättning för att ett projekt ska lyckas är att det är förankrat i organisationen och får det stöd som behövs inom de egna leden. En närliggande iakttagelse är att det också

är betydelsefullt att ha en projektledare som tror på idén och har tillräcklig kunskap och kompetens för att driva verksamheten. Dessa är en grundläggande aspekter som har avsevärd betydelse för projekts möjligheter att förverkliga sina idéer. Om dessa aspekter uppfylls är förutsättningarna goda för att medel från Allmänna arvsfonden ska komma till nytta på bästa sätt.

BIBLIOGRAFI

Litteratur

Arvsfondsdelegationen (2004). *Utvärdering av Arm i arm – 4:e initiativet. Regeringens ungdomssatsning mot rasism, främlingsfientlighet, homofobi och diskriminering*, Stockholm

Balibar, Etienne (1988/1991 för den engelska utgåvan). "Is There a 'Neo-Racism'?" i Balibar Etienne och Wallerstein, Immanuel. *Race, Nation, Class – Ambiguous Identities*, Verso, London

Castles, Stephen (1996). "The racism of globalisation" i Vasta, Ellie & Castles, Stephen, red. *The teeth are smiling – The persistence of racism in multicultural Australia*, Allen & Unwin Pty Ltd, St Leonards

de los Reyes, Paulina och Wingborg, Mats (2002). *Vardagsdiskriminering och rasism i Sverige – En kunskapsöversikt*, Integrationsverkets rapportserie 2002:13, Integrationsverket, Norrköping

Göransson, Bengt (2005). "Ett nästintill odefinierbart forskningsområde" i Amnå, Erik, red. *Civilsamhället – Några forskningsfrågor*, Riksbankens jubileumsfond i samarbete med Gidlunds förlag, Stockholm

Löow, Helene (2002). *Döda bögar säljer inte*, Ord & Bild, nr 1, sid 7-8

Raundalen, Magne & Lorentzen, Gustav (1996). *Barn och rasism*, Studentlitteratur, Lund

Rädda Barnen (2002). *"Några hakkors bakom gymnasalen"* – Om främlingsfientlighet och rasism i svenska skolor

Rädda Barnen (2001). *Om att möta rasism och nazism bland ungdomar*, Föräldragruppen i Klippan och Rädda Barnen

SOU 1989:13, *Mångfald mot enfald*, Stockholm

Tiby, Eva (1999). *Hatbrott? – Homosexuella kvinnors och mäns berättelser om utsatthet för brott*, Kriminologiska institutionen, Stockholm

Torstenson-Ed, Tullie (2003). *Barns livsvärld*, Studentlitteratur, Lund

Wigerfelt, Anders & Wigerfelt, Berit (2001). *Rasismens*

yttringar – Exemplet Klippan, Studentlitteratur, Lund

Wijkström, Filip & af Malmberg, Marianne (2005). "Ledning och organisering av idéburen verksamhet" i Amnå, Erik, red. *Civilsamhället – Några forskningsfrågor*, Riksbankens jubileumsfond i samarbete med Gidlunds förlag, Stockholm

BILAGA 1

Medel ur Allmänna arvsfonden för satsning mot rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi

Regeringen beslutade i november 2000 att avsätta 10 miljoner kronor ur Allmänna arvsfonden för ideella organisationers utveckling av verksamhet mot rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi bland barn och personer med funktionshinder. Medlen avser det första året av en planerad treårig satsning (2001-2003) på sammanlagt 30 miljoner.

Syfte

Syftet är att främja metodutveckling av verksamhet som motverkar rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi bland barn och personer med funktionshinder av utländsk härkomst.

Inriktning

Medel ur Allmänna arvsfonden skall användas till att utveckla och förnya verksamhet till förmån för barn, ungdomar och personer med funktionshinder. Insatserna riktade till barn skall bidra till att motverka rasism på lång sikt samt skapa förutsättningar för främjande av tolerans och etnisk mångfald. Stöd skall vidare kunna ges till utveckling av verksamhet som förebygger diskriminering bland personer med funktionshinder och utländsk bakgrund (dubbel utsatthet).

Vid urval av projekt kommer Arvsfondsdelegationen prioritera:

- Projekt som innebär nya metoder mot rasism, främlingsfientlighet och diskriminering
- Projekt som bedöms ge långsiktiga effekter
- Projekt som innebär samarbete mellan olika föreningar eller mellan föreningar och skolor/kommuner

Av ansökan skall framgå på vilket sätt verksamheten kommer att fortleva efter försöksverksamhetens slut.

Medel kan inte anvisas för

- a) uppgifter som stat eller kommun skall bekosta
- b) föreningens ordinarie verksamhet
- c) projekt som tidigare finansierats med andra medel
- d) investeringar

Regler och praxis som gäller beviljande av medel ur Allmänna arvsfonden skall iakttas vid fördelningen. Vid handläggningen av ansökningar skall gender-, mångfalds- och barnperspektiven beaktas och vägas in i den samlade bedömningen av projektens samhällsnytta.

Vem kan söka och hur

Föreningar och organisationer som bedriver ideell verksamhet (handikapp-, barn- och invandrarorganisationer, m.fl.) Ansökningar inskickas på särskild blankett till Arvsfondsdelegationen. Beslut fattas löpande under treårsperioden. Blankett kan hämtas från hemsidan www.arvsfonden.se eller rekvireras från Arvsfondsdelegationen på tel. 08-405 10 00. Ansökningar inskickas till Arvsfondsdelegationen, Socialdepartementet, 103 33 STOCKHOLM.

Mer information

För mer information kontakta Arvsfondsdelegationen, 103 33 Socialdepartementet, Kontaktperson: Anders Molt, e-post anders.molt@social.ministry.se Tel. 08- 405 34 02.

BILAGA 2

Projektbeskrivningar

De sexton projekt som erhöll medel inom ramen för Barn och rasism är fördelade över landet och jobbar med en rad olika aktiviteter. Nedan ges en kortfattad inblick i projektens aktiviteter. Som underlag har projektansökningar, utvärderingar och övrigt projektmaterial använts och en del av formuleringarna i nedanstående text är hämtade från projekten själva. Projekten presenteras utifrån den kategorisering som presenterades i inledningskapitlet (se Projekten) och utifrån principen att ettåriga projekt står först och därefter två- och treåriga i bokstavsordning.

Etablerade organisationer

Denna kategori innefattar aktörer som i någon mån är etablerade och ibland en del av ett större nätverk. Flera av dem är kända av för allmänheten.

Marieborgs Folkhögskola i Norrköping Projektet Minska klyftan

Beviljade medel: 360 000 kr

Projektid: 1 år

Projektet tar sin utgångspunkt i att det finns en klyfta mellan det svenska samhället och arabisktalande grupper i Sverige. Marieborgs folkhögskola vill verka för att minska denna klyfta genom en utbildning som är skraddarsydd för arabisktalande invandrare. Ett delsyfte är också att minska klyftan mellan barn och föräldrar, och därför vänder sig projektet i första hand till personer med barn. Utbildningen ger deltagarna rätt till försörjningsstöd och betraktas som heltidsstudier. Inom ramen för utbildningen genomförs studier i svenska, friskvård och studiebesök på svenska institutioner som t.ex. Integrationsverket. I svenskundervisningen finns också ett visst fokus på ord och uttryck som är speciella för de institutioner projektet besökte, s.k. temasvenska. Projektet arbetar också djupare utifrån teman som t.ex. barn och ungdom eller sex och samlevnad. Genom dessa teman aktualiseras frågor som rör familjen, barns och ungas situation i Sverige och den svenska skolan och därmed berörs också delsyftet – att minska klyftan mellan barn och vuxna.

Röda Korsets Ungdomsförbund Projektet Identitetsstärkande projekt bland barn och ungdomar i utsatta situationer eller områden

Beviljade medel: 300 000 kr

Projektid: 1 år

Genom detta projekt vill Röda Korsets Ungdomsförbund (RKUF) motarbeta utanförskap och utsatthet bland invandrabarn och barn som lever i utsatta situationer eller miljöer. Projektet äger rum i Växjö, Kristianstad, Halmstad och Falkenberg. Vidare syftar projektet till att främja tolerans genom att få barnen att förstå alla människors lika värde och lära barnen att hantera konflikter utan att använda våld. RKUF försöker fånga upp de barn som inte engagerar sig i traditionella idrottsföreningar eller kommunala verksamheter. För att göra detta startar RKUF så kallade barngrupper där barnen genom lekar, pyssel och social samvaro får en meningsfull fritid och hjälp med läsläsning. Frivilliga ledare utbildas för att kunna leda barnverksamheten. Inom ramen för projektet utarbetas också en handbok för dem som vill starta barngrupper. Handboken berör praktiska aspekter som t.ex. hur man ansöker om medel för att driva barngrupper eller hur arbetet med barngrupperna kan planeras.

Studiefremjandet i Karlstad Integrationsprojekt Karlstad/Hammarö – Karhamba

Beviljade medel: 150 000 kr

Projektid: 1 år

Syftet med detta projekt är att verka för integration och motarbeta rasism och främlingsfientlighet genom ett arbete inriktat på två målgrupper. Den första är barn i låg- och mellanstadieåldern eftersom detta är en målgrupp som är möjlig och viktig att påverka och projektet vill ge barn en positiv upplevelse av att leva i ett mångkulturellt Värmland. Detta kommer att ske genom ett s.k. skolprojekt där barn deltar i olika aktiviteter. Den andra målgruppen är invandrarkvinnor som erbjuds praktikplatser i projektet för att leda skolaktiviteterna. Deras uppgift är att väcka nyfikenhet kring deras respektive hemländer genom t.ex. dans, lekar och mat, och i dessa möten deltar barnen aktivt. Invandrarkvinnornas idéer och erfarenheter förvaltas inom projektet som slutligen utmynnar i ett kulturarrangemang. Inom ramen för praktiken erbjuds kvinnorna kompetensutveckling i form av projektledning, svenska, presentationsteknik m.m.

Sundbyberg Folkhögskola

Projektet Förskola/Skola – Möten och möjligheter

Beviljade medel: 300 000 kr

Projekttid: 1 år

Sundbyberg folkhögskola tar sin utgångspunkt i de missförstånd som emellanåt uppkommer mellan t.ex. personal på förskolor och föräldrar med invandrabakgrund. Svenska myndigheter är inte alltid medvetna om att de beslut som fattas vad gäller barn och ungdomar kan uppfattas på olika sätt beroende på vilken bakgrund föräldrarna har. Detta kan leda till att invandrarföräldrar får en negativ syn på den svenska förskolan. Med detta projekt vill Sundbyberg Folkhögskola i samarbete med ett antal andra organisationer överbrygga denna klyfta genom att utbilda förskole- och skolpersonal i etniska relationer och kommunikation. Projektet syftar till att utbilda personalen i frågor som rör kultur, kommunikation och etniska relationer. Under ett antal halvdagar med föreläsningar och diskussioner lyfts frågeställningar utifrån detta tema. Målet är att personalen ska hitta nya förhållningssätt till invandrabarn och deras föräldrar, finna nya arbetssätt för bättre kommunikation och skapa en plattform för dialog. Vidare vill projektet utarbeta ett pedagogiskt material i form av en handbok som kan användas i andra skolor för liknande utbildningsinsatser.

Arbetarnas Bildningsförbund (ABF) Växjö

Projektet Barn är vi alla

Beviljade medel: 725 000

Projekttid: 3 år

ABF vill i samarbete med ett flertal andra organisationer genomföra ett treårigt integrationsprojekt riktat till barn och ungdomar i Växjö, Alvesta, Tingsryd och Uppvidinge kommuner. Projektet har fyra delsyften; (1) Att skapa naturliga mötes- och aktivitetsplatser för barn och ungdomar efter skoldagen. Detta sker i samarbete med bl.a. Unga Örnar och Hyresgästföreningen, och tanken är att mötesplatserna ska vara i närheten av målgruppens bostad eller skola. Ett led i detta är att starta en permanent internationell cirkusskola som genomför ett sommarläger varje år. (2) Vidare vill projektet att deltagarna ska lära känna varandras kulturer och seder. Aktiviteterna är därför bl.a. inriktade på maträtter, kulturhistoria, seder, musik och sång från Sverige och andra länder. (3) Att upplysa om samhällsviktiga frågor genom lek, spel och läsning är ytterligare ett delmål. Genom folkbildningens metodik och pedagogik får målgruppen möjlighet att inhämta

kunskap och inspiration på ett barnanpassat sätt. Teman som diskuteras inom projektet är demokrati, FN:s barnkonvention, flickor och pojkar, manligt och kvinnligt samt vad politik är. (4) Slutligen vill projektet motivera till att starta stödinsatser för barn och ungdomar i tredje världen. Tanken är att engagera och väcka barns nyfikenhet kring tredje världen och få målgruppen att känna solidaritet med människor i andra länder.

Unga Örnar, Stockholm

Projektet Våga vara kompis!

Beviljade medel: 1 134 000 kr

Projekttid: 3 år

Unga Örnar vill arbeta för att motverka rasism och främlingsfientlighet, och inom ramen för detta projekt finns två huvudsyften. Det första är att stärka medlemmarna inom Unga Örnar i deras antirasistiska engagemang genom utbildningar i MOD (Mångfald och Dialog) och därmed ge medlemmarna verktyg till att prata om fördomar och rasism. Det andra syftet är att ge skolbarn möjlighet att under ledning av en vuxen från Unga Örnar diskutera mobbning, fördomar och rasism. Under samtalen med skolbarn vill de visa att det finns vuxna som ställer upp och både lyssnar och tar tag i de problem som barnen lyfter fram. Samtalen ska äga rum i skolan eftersom det är en miljö där barnen känner sig trygga. Ytterligare ett delsyfte är att ge lärare och skolpersonal en ingång för att diskutera dessa frågor. Samtalen kring temat *Våga vara kompis!* sker genom olika former av dramaövningar och pedagogiska lekar. Diskussionsledaren gör tillsammans med eleverna en prioriteringsordning av hur en bra kamrat ska vara och denna kan sedan klassläraren använda i det fortsatta arbetet mot mobbning och rasism.

Invandrarföreningar

De s.k. invandrarföreningarna består av föreningar som på något sätt är kopplade till ett etniskt nätverk, och de har ofta ett namn som knyter an till en etnisk grupp.

Stockholms Turkiska Distriktsorganisation

Projektet Förebygga våld mot barn och kvinnor

Beviljade medel: 272 000 kr

Projekttid: 1 år

Detta projekt vill som namnet antyder förebygga våld, speciellt riktat mot barn och kvinnor, men ytterligare ett syfte är att förebygga ungdomsbrottslighet. Genom att starta en dialog om likheter och skillnader mellan den turkiska och svenska kulturen inom den turkiska

gruppen är förhoppningen att underlätta relationerna mellan hem, skola och berörda myndigheter. På detta vis underlättas också integrationsprocessen. Projektet arbetar genom information och opinionsbildning, skapar ett informationshäfte på turkiska och genomför seminarier kring teman som svensk och turkisk barnuppfostran, jämställdhet, könsroller och familjens roll i Sverige och Turkiet. Dessutom samarbetar projektet med Alby Kvinnocenter genom en rådgivningsverksamhet bestående av en socialarbetare och två advokater.

Hidde Iyo Dhaqan **Projektet Läsverkstaden**

Beviljade medel: 921 000 kr

Projekttid: 2 år

Projektet som är Malmöbaserat har som idé att underlätta integrationen av den somaliska invandrargruppen i det svenska samhället genom en läsverkstad. Tanken är att medvetandegöra föräldrar om läsandets och språkets funktion i barnens utveckling. Genom att skapa konkreta förutsättningar för barn, och i viss mån även vuxna, att ta del av språkets möjligheter stärks också barnens identitet och självkänsla. I läsverkstaden tillhandahålls litteratur både från Somalia och från Sverige. Besök på bibliotek gör att barn och föräldrar får en inblick i bibliotekets verksamhet och möjligheterna att låna böcker där. Litteraturen är också ett sätt att ta del av viktiga frågor som jämställdhet mellan flickor och pojkar. Läsverkstaden drivs med hjälp av en projektledare och volontärer från den somaliska gruppen som har pedagogisk bakgrund. En viktig aspekt är att projektet förankras hos föräldrarna eftersom det är en process som innebär hjälp till självhjälp.

Kurdistans Kvinnoförbund i Sverige **Projektet Kurdiskt Rådgivningsprojekt**

Beviljade medel: 512 000 kr

Projekttid: 2 år

Projektet tar sin utgångspunkt i de svårigheter som uppstått för kurdiska flyktingar i mötet med det svenska samhället. Erfarenheterna från Kurdistans Kvinnoförbund i Sverige visar att många föräldrar känner en otillräcklighet och de tycker att deras kunskaper i svenska inte är tillräckliga för att leva upp till samhällets krav. Barnens kunskaper i språket kan vara avgörande för att familjen ska klara sig, och både mannens och kvinnans roll förändras i det svenska samhället. Syftet med projektet är därför att underlätta integrationen genom att informera asylsökande föräldrar om asylprocessen och rättsväsendet i Sverige

samt stötta familjer som fått uppehållstillstånd när det gäller att anpassa sig till det svenska samhället. Projektet vill speciellt nå ut till utsatta grupper, t.ex. kvinnor och barn, för att erbjuda hjälp och information. Genom ett nätverk av aktiva kvinnor är de rikstäckande. Verksamheten är lösningsinriktad och fokuserad på förebyggande socialt arbete, och bl.a. anordnas konferenser för kurdiska flyktingar.

Somaliska Hälsoteamet **Projektet Föräldrautbildning för somaliska familjer**

Beviljade medel: 450 000 kr

Projekttid: 2 år

Syftet med detta projekt som är verksam i Stockholm är att hjälpa somaliska familjer att hitta en balans mellan kulturen från sitt ursprungsland och det svenska samhället. Barnuppfostran ser olika ut i Sverige och Somalia och detta kan skapa problem för somalier i Sverige. Projektet vill stötta barn, ungdomar och föräldrar och framför allt uppmärksamma våld i familjen. Projektets utgångspunkt är att det kan vara svårt för en individualistisk och en kollektivistisk syn på barnuppfostran att mötas. För att förebygga de spänningar som kan uppstå i detta möte vill projektet försöka påverka den somaliska gruppen och genomför därför träffar med somaliska föräldrar. Under träffarna kommer bl.a. en föräldrabok som översätts till somaliska att vara utgångspunkt för diskussioner, men allt från information om det svenska samhället till hälsovård diskuteras. Under det andra projektåret ligger tyngdpunkten på information om psykologiska problem bland barn. Projektet arbetar också med information gentemot myndighetspersoner i Sverige som i sin yrkesutövning möter somalier.

Afrosvenskarnas riksförbund (ASR) **Projektet Läromedel mot rasism**

Beviljade medel: 1 940 000 kr

Projekttid: 3 år

Detta projekt vill motverka rasism och fördomar genom att utveckla ett läromedel som är anpassat för barn och ungdomar. Genom att starta ett Internetbaserat läromedel har projektet som fokus att motverka rasism, främlingsfientlighet och intolerans samt befrämja ökad förståelse och tolerans. På hemsidan www.geteducated.se presenterar projektet en kunskapsbas för lärare som vill arbeta mot rasism i sina klasser men också möjligheter för barn och ungdomar själva att lära sig mer om detta område. Det finns funktioner speciellt för både lärare och elever, en ordlista, frågesportfunktionen ”quiz” och tanken är att hemsidan ska byggas på med

kunskap kontinuerligt. Projektet ser GetEducated som ett läromedel under ständig utveckling. För att sprida kunskap om hemsidan arbetar projektet med att lansera hemsidan genom information till skolor och ideella organisationer. Projektet samarbetar också med andra ideella aktörer som t.ex. Centrum mot rasism för att både förmedla och få tillgång till kompetens inom området.

Mindre etablerade föreningar

Dessa är mindre föreningar, ofta med en lokal förankring som inte är kända för en större allmänhet och oftast verkar lokalt.

Föreningen för teater och dokumentation i Järfälla

Projektet Stenbarnen

Beviljade medel: 150 000 kr

Projektid: 1 år

Projektet Stenbarnen är en musikteaterföreställning om barn på flykt från krig. Den utspelas under andra världskriget då barn i London evakuerades ut på landet. I föreställningen kommer ett antal barn till en walesisk stad och pjäsen tar upp frågeställningar om vad det innebär att lämna föräldrar och sitt hem bakom sig? Hur är det att vara utlämnad åt främmande människor på en främmande plats? Syftet med projektet är att behandla flyktingbarns situation. Målgruppen för pjäsen är barn, och barn medverkar även i föreställningen. Under arbetet med Projektet Stenbarnen genomför projektet också seminarier som behandlar barns utsatthet i krig. Flyktingbarn inbjuds att delta i förberedelserna till föreställningen. En lärarhandledning tillhandahålls gratis för lärare med skolklasser som besöker pjäsen. Projektet dokumenteras genom skriftligt material som utvärderingar, manus m.m. men även genom en CD med musik från föreställningen samt en videofilm. Erfarenhetspridning sker dels genom föreställningarna men också genom att de medverkande kan sprida erfarenheterna i kommande teaterengagemang eller liknande.

Föreningen Örebro Internationella Center – Kulturalliansen

Projektet Barnens kulturnätverk Fredssvampen

Beviljade medel: 588 000 kr

Projektid: 2 år

Detta projekt vill främja fred och integration mellan kulturer på barns villkor. Med kultur som medel ska projektet stimulera barns tankar om samhället i ett

lokalt- och globalt perspektiv. Projektets utgångspunkt är att barn i Sverige har olika erfarenheter av krig. Många har egna krigsupplevelser medan de barn som är uppvuxna i Sverige ser fred som någonting självklart. Syftet med Fredssvampen är därför att skapa ett forum där barn kan kommunicera med varandra i kulturella former. För att göra detta vill projektet bygga upp ett kulturnätverk där barn med olika etnisk bakgrund får möjlighet att kommunicera med varandra i Örebro, men även nationellt och internationellt genom kulturellt skapande. Temat som de kulturella aktiviteterna byggs runt är fred, rasism, främlingsfientlighet och diskriminering. Projektet vill ge barnen möjlighet att diskutera och åskådliggöra sina tankar kring dessa frågor. På detta sätt tränas barnens förmåga till empati. Ytterligare ett syfte är att barn från krigsdrabbade länder ska ges möjlighet att bearbeta sina krigsupplevelser.

Barnen Först

Projektet Barnens rättigheter och familjen

Beviljade medel: 656 000 kr

Projektid: 3 år

Barnen Först är en frivillig, oberoende organisation som bildades för att försvara barnens rättigheter, dess internationella benämning är Children First. Organisationen har funnits i Sverige sedan år 2000 och har lokala föreningar i Stockholm, Malmö, Göteborg och Upplands Väsby. Internationellt har Children First också verksamhet i flera andra länder och kämpar för en världsomfattande förbättring av barns levnadsvillkor. Med detta projekt vill Barnen Först stärka nätverket i organisationen och genom en årlig internationell konferens om barns rättigheter dra igång ett internationellt nätverk med fokus på utbyte av erfarenheter kring barns rättigheter. Konferensen ska lyfta frågor som berör barn, gärna i ett internationellt perspektiv, i syfte att skapa opinion. Efter konferensen arrangeras studiecirkel, kurser och debatter om barn. Vidare ska konferensen fungera som ett startskott för en individuell rådgivningsverksamhet för barn som är klämda mellan två kulturer.

Centrum för Kulturkommunikation

Projektet Media, språk- och kunskapsutveckling

Beviljade medel: 945 000 kr

Projektid: 3 år

Utgångspunkten för detta projekt som är baserat i Stockholm är att barn genom olika former av medier får mycket informationen om det svenska samhället. Projektet vill därför stimulera barn till att lära sig

kritiskt tänkande samt att analysera budskap och förstå dramaturgi genom användandet av media. Vidare vill projektet utveckla barns språkförmåga. Verksamheten riktar sig till i första hand till somaliska barn som ska ges möjlighet att utveckla både det svenska och somaliska språket och sitt samhällsengagemang genom övningar som involverar olika former av media. Projektet vill därför utveckla pedagogiska arbetsmetoder som kan bidra till att förstärka och fördjupa barnens kommunikativa förmåga. Detta kommer också att främja barnens delaktighet i samhället. Tanken är att barnen på olika sätt ska ges möjlighet att söka information i t.ex. reklam, nyheter, film m.m. och sedan uttrycka sig genom samtal, bilder, skrifter, rörliga bilder m.m.

Övrigt

Landskrona Statsbibliotek kan inte inplaceras i någon av ovanstående kategorier eftersom det är en kommunal verksamhet och får därför representeras genom kategorin övrigt.

Landskrona Statsbibliotek Projektet Drama som helande länk/ Fantasilek

Beviljade medel: 236 000 kr

Projektid: 1 år

Genom olika former av dramaövningar vill projektet stötta barn i åldern 6-9 år med utländsk härkomst i Landskrona kommun. Personalen på statsbiblioteket har blivit uppmärksammade på att ett flertal barn och ungdomar verkar må dåligt, och de drog slutsatsen att en anledning till detta kan vara barnens ibland traumatiska upplevelser i tidigare hemländer. Barnen behöver därför socialt stöd och hjälp med att bearbeta dessa. Projektet syftar till att genom dramapedagogik hjälpa barnen att frigöra och uppmuntra fantasi, få barnen att känna förtroende för andra och sig själva, att fungera socialt och att känna empati. Projektet består av två moment, dels det dramapedagogiska arbetet med barn men också föräldraundervisning i diskussions- och samtalsform. Projektet genomförs tillsammans med barnen fantasilekar av olika slag, t.ex. fri improvisation, skrivande, uppförande av berättelser samt fysiska övningar som jonglering. Föräldraundervisningen består av en studiecirkel där en del föräldrar till de medverkande barnen deltar. Teman som diskuteras är könsroller, syn på barnuppfostran och föräldrars ansvar kontra samhällets ansvar.

BILAGA 3

Ansökan om stöd ur Allmänna arvsfonden till projekt

Sökande organisation	Telefon
Adress	Fax
Postnummer och ortnamn	Länsbokstav
Kontaktperson, namn och telefon	E-post
Projektets namn	
Medsökande organisation/-er, namn och adress	
Huvudsaklig målgrupp för det planerade projektet: ★ barn 0-11 år ★ ungdomar 12-25 år ★ personer med funktionshinder	

Hur lång tid beräknas projektet pågå?	Total kostnad för hela projektet	Kostnad per år	Söks ur Allmänna arvsfonden per år
Eventuella samarbetsorganisationer för projektet, namn och adress			
Medel för projektet har även sökts från		Medel för projektet har beviljats från	
Underskrift och namnförtydligande av organisationens/-ernas ordförande (eller annan firmatecknare)			

Till denna ansökan ska följande handlingar bifogas: <ul style="list-style-type: none">• beskrivning av projektet; se anvisningar på baksidan ④• budget med specifikation av kostnader och intäkter• plan för dokumentation/utvärdering och erfarenhetsspridning• stadgar• protokollsutdrag som visar styrelsens sammansättning inkl. firmatecknare• årsredovisning (verksamhets- och ekonomisk berättelse)• för stöd till ungdomsprojekt ange alltid antal medlemmar (0-11 år, 12-25 år och över 26 år)	Vid förfrågningar vänd dig till: <p>Arvsfondsdelegationens kansli på adress</p> <p>Arvsfondsdelegationen 103 33 STOCKHOLM</p> <p>E-post: arvsfonden@social.ministry.se</p> <p> växel 08-405 10 00 www.arvsfonden.se</p>
--	--

Ansökan skickas till: Arvsfondsdelegationen, 103 33 STOCKHOLM

ANVISNINGAR

Projektbeskrivning

Följande frågor bör besvaras när ni beskriver projektet :

- **Bakgrund:** Varför är det viktigt att genomföra projektet?
- **Målgrupp:** För vems nytta vill ni genomföra projektet?
- **Mål:** Vad vill ni uppnå med projektet?
- **Metod:** Hur ska ni nå dit?
 - vilka aktiviteter planerar ni?
 - vilka ska vara med i aktiviteterna?

Beskriv vad som är nyskapande och utvecklande med projektet?

Hur ska verksamheten drivas vidare efter projekttidens slut?

Redovisning

Vi vill redan nu informera er om att den som har beviljats stöd ur Allmänna arvsfonden är skyldig att efter varje projektår lämna en **redogörelse/ beskrivning** och en **ekonomisk redovisning** till Arvsfondsdelegationen. Därför bör ni redan vid planeringen av projektet tänka på hur ni ska kunna beskriva resultatet av projektet.

Den redogörelse som ska lämnas bör besvara följande frågor:

- Har målen som ställdes upp i ansökan uppfyllts?
Om inte, varför?
- Kunde ni arbeta på det sätt ni tänkte er - fungerade det? Har ni genomfört de aktiviteter som planerades? Om inte, varför?
- Har ni nått ut till målgruppen? Om inte, varför?
↓ Hur fortsätter verksamheten när projektet avslutats?
↪ Hur har dokumentation/utvärdering genomförts?
Har arbete med erfarenhetspridning påbörjats?
- ↩ Även en ekonomisk redovisning ska göras. Den ekonomiska redovisningen ska bland annat
 - följa posterna i den kostnads kalkyl som låg till grund för beslutet om stöd
 - bestyrkas av era revisorer

Om ni beviljas stöd ur Allmänna arvsfonden kommer ni att få ytterligare information om redovisning m.m. i foldern ”Villkor för beviljat stöd ur Allmänna arvsfonden” .

BILAGA 4

Enkät till projekt som erhållit medel av Allmänna Arvsfonden för att jobba med utvecklingsarbete mot rasism, främlingsfientlighet, diskriminering och homofobi gentemot barn

Projektnamn:.....

Föreningens namn:.....

Projektets inriktning

1. Kryssa för det eller de områden som ert projekt har arbetat med:

- Rasism
- Främlingsfientlighet
- Homofobi
- Diskriminering
- Integration

2. Följande målgrupp/målgrupper har aktivt deltagit i projektverksamheten:

- Barn i åldern 0-11 år med svensk bakgrund.
- Barn i åldern 0-11 år med utländsk bakgrund.
- Funktionshindrade barn i åldern 0-11 år med svensk bakgrund.
- Funktionshindrade barn i åldern 0-11 år med utländsk bakgrund.
- Föräldrar till barn med svensk bakgrund.
- Föräldrar till barn med utländsk bakgrund.
- Annat:

3. Vår organisation arbetade redan innan detta projekt påbörjades med något av områdena rasism, främlingsfientlighet, homofobi, diskriminering eller integration.

- Stämmer helt
- Stämmer ganska bra
- Stämmer ganska dåligt
- Stämmer inte alls

4. Inom projektet/organisationen fanns goda kunskaper om den tilltänkta målgruppen.

- Stämmer helt
- Stämmer ganska bra
- Stämmer ganska dåligt
- Stämmer inte alls

5. Barn medverkade aktivt i projektet, det vill säga att det fanns aktiviteter som var direkt riktade till barn.

- Stämmer helt
- Stämmer ganska bra
- Stämmer ganska dåligt
- Stämmer inte alls

6. I projektet har vi aktivt arbetat med FN:s barnkonvention.

- Stämmer helt
- Stämmer ganska bra
- Stämmer ganska dåligt
- Stämmer inte alls

7. De medel projektet fick från Allmänna arvsfonden gick delvis åt till att finansiera lön till projektledare eller andra anställningar inom projektet.

- Stämmer helt
- Stämmer ganska bra
- Stämmer ganska dåligt
- Stämmer inte alls

8. Om medel från Allmänna arvsfonden användes till löner inom projektet, vilken typ av tjänst/tjänster finansierades och vilka arbetsuppgifter hade den/de anställda?

.....
.....

Projektverksamhet, planering och utvärdering

9. Vi hade redan från starten kunskaper om hur man driver ett projekt.

- Stämmer helt
- Stämmer ganska bra
- Stämmer ganska dåligt
- Stämmer inte alls

10. Projektansökan gjorde att vi formulerade t.ex. målsättningar, projekttid och aktiviteter på ett tydligare sätt för oss själva.

- Stämmer helt
- Stämmer ganska bra
- Stämmer ganska dåligt
- Stämmer inte alls

11. Projektet var under projekttiden organisationens huvudsakliga verksamhet.

- Stämmer helt
- Stämmer ganska bra
- Stämmer ganska dåligt
- Stämmer inte alls

12. Projektet har påverkat hur organisationen kommer att arbeta i framtiden.

- Stämmer helt
- Stämmer ganska bra
- Stämmer ganska dåligt
- Stämmer inte alls

13. Det fanns redan vid projektets start planer på hur projektverksamheten skulle kunna fortsätta efter att finansieringen från Allmänna arvsfonden upphört.

- Stämmer helt
- Stämmer ganska bra
- Stämmer

ganska dåligt Stämmer inte alls

14. Det fanns redan vid projektets start en plan för hur projektet skulle kunna utvärderas vid projekttidens slut.

Stämmer helt Stämmer ganska bra Stämmer ganska dåligt Stämmer inte alls

15. Det fanns redan vid projektets start en plan för hur projektet skulle kunna finansieras efter att medlen från Allmänna arvsfonden upphört.

Stämmer helt Stämmer ganska bra Stämmer ganska dåligt Stämmer inte alls

16. Det var lärorikt att göra en egen utvärdering av projekt för att på så sätt ta vara på erfarenheterna från projektet.

Stämmer helt Stämmer ganska bra Stämmer ganska dåligt Stämmer inte alls

17. Det var svårt att göra en egen utvärdering och vara kritisk till sin egen verksamhet.

Stämmer helt Stämmer ganska bra Stämmer ganska dåligt Stämmer inte alls

18. Projektverksamheten har motsvarat det projekt vi formulerade i ansökan.

Stämmer helt Stämmer ganska bra Stämmer ganska dåligt Stämmer inte alls

19. Om det finns avvikelser i förhållande till ansökan, vad beror de på?

.....
.....
.....

20. Stötte projektet på några oförväntade hinder? Hur hanterades i så fall dessa?

.....
.....
.....

Verksamhetens resultat, erfarenheter och spridning.

21. Projektverksamheten nådde den tilltänkta målgruppen.

Stämmer helt Stämmer ganska bra Stämmer ganska dåligt Stämmer inte alls

22. Projektverksamheten har gett förväntade resultat.

Stämmer helt Stämmer ganska bra Stämmer ganska dåligt Stämmer inte alls

23. Projektverksamheten har gett/kommer att ge långsiktiga effekter.

Stämmer helt Stämmer ganska bra Stämmer ganska dåligt Stämmer inte alls

24. Skriv några funderingar relaterade till de två ovanstående frågorna. Vad gjorde att projektet gav eller inte gav förväntade resultat?

.....
.....
.....

25. På vilket sätt har ni uppnått långsiktiga effekter? Om ni inte har uppnått långsiktiga effekter, varför inte?

.....
.....
.....

26. Projektet har skapat samarbeten med andra projekt/organisationer eller liknande.

Stämmer helt Stämmer ganska bra Stämmer ganska dåligt Stämmer inte alls

27. Projektet har skapat samarbeten med andra projekt/organisationer eller liknande, som har fortsatt efter projekttidens slut.

Stämmer helt Stämmer ganska bra Stämmer ganska dåligt Stämmer inte alls

28. Projektverksamheten upphörde när projekttiden var slut.

Stämmer helt Stämmer ganska bra Stämmer ganska dåligt Stämmer inte alls

29. Projektverksamheten kommer att drivas vidare genom stöd från andra medel eller inom organisationen.

Stämmer helt Stämmer ganska bra Stämmer

ganska dåligt 4 Stämmer inte alls

30. Om projektverksamheten drivs vidare, hur finansieras projektet efter att medlen från Allmänna arvsfonden upphört?

.....
.....
.....

31. Vilka erfarenheter har dragits från projektet?

.....
.....
.....

32. Hur kommer erfarenheterna från projektet att förvaltas eller spridas?

.....
.....
.....

Projektledarträffar, centrala aktiviteter och utbildningar

33. Vi hade redan från start den kunskap om rasism och/eller främlingsfientlighet och/eller homofobi och/eller diskriminering och/eller integration som vi behövde för att driva vårt projekt.

1 Stämmer helt 2 Stämmer ganska bra 3 Stämmer ganska dåligt 4 Stämmer inte alls

34. Vi hade behov av mer kunskap om rasism och/eller främlingsfientlighet och/eller homofobi och/eller diskriminering och/eller integration när vi planerade och startade projektet.

1 Stämmer helt 2 Stämmer ganska bra 3 Stämmer ganska dåligt 4 Stämmer inte alls

35. Har någon i projektet deltagit i projektledarträffar som anordnats av Allmänna arvsfonden?

Ja Nej

Om ni inte har deltagit i projektledarträffarna hoppar ni vidare till fråga 40.

36. Projektledarträffarna har gett oss nya kunskaper som vi har haft nytta av i projektet.

1 Stämmer helt 2 Stämmer ganska bra 3 Stämmer ganska dåligt 4 Stämmer inte alls

37. Projektledarträffarna har gett oss nya kunskaper om rasism, främlingsfientlighet, homofobi, diskriminering och/eller integration.

1 Stämmer helt 2 Stämmer ganska bra 3 Stämmer ganska dåligt 4 Stämmer inte alls

38. Projektledarträffarna gav oss nya idéer och inspiration som vi har haft nytta av i projektet.

1 Stämmer helt 2 Stämmer ganska bra 3 Stämmer ganska dåligt 4 Stämmer inte alls

39. Projektledarträffarna gav oss nya kontakter som vi har haft nytta av i projektet.

1 Stämmer helt 2 Stämmer ganska bra 3 Stämmer ganska dåligt 4 Stämmer inte alls

40. Det stöd vi har fått från handläggaren på Allmänna arvsfonden har hjälpt oss att bedriva vår verksamhet.

1 Stämmer helt 2 Stämmer ganska bra 3 Stämmer ganska dåligt 4 Stämmer inte alls

41. Vi hade behövt andra former av stöd än de som har erbjudits från Allmänna arvsfonden för att kunna genomföra vårt projekt.

1 Stämmer helt 2 Stämmer ganska bra 3 Stämmer ganska dåligt 4 Stämmer inte alls

42. Om ni har svarat att ni behövde andra former av stöd, vilken typ av stöd hade ni behövt?

.....
.....
.....

43. Övrigt som vi vill tillägga!

.....
.....
.....

Tack för din medverkan!